

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет економіки та управління

Кафедра економічної теорії

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	Економічна аналітика
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальна та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 Економіка

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «**Методи СВА в аналітичному забезпеченні зовнішнього аудиту**»

здобувача Митька Еріка Олександровича _____
(підпис)

Науковий керівник: кандидат екон. наук, доц. Верба Д.В.

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

В.о. завідувача кафедри: д.е.н., проф. Кириленко В.І.

(підпис)

Київ 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет економіки та управління
(назва факультету / навчально-наукового інституту)

Кафедра економічної теорії
(назва кафедри)

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Економічна аналітика

05 Соціальна та поведінкові науки

051 Економіка

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

М.К. Галабурда

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

В.І. Кириленко

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Митьку Еріку Олександровичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему

«Методи СВА в аналітичному забезпеченні зовнішнього аудиту»

Тему затверджено наказом ректора Університету від "06" березня 2025 р. № 455-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на працях вітчизняних та іноземних науковців

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні засади аналізу витрат і вигід (СВА) у зовнішньому аудиті (назва розділу)
Розділ 2	Етапне застосування аналізу витрат і вигід (СВА) підприємством у процесі зовнішнього аудиту (назва розділу)
Розділ 3	Розробка підходів до використання СВА у зовнішньому аудиті підприємства (назва розділу)
Об'єкт дослідження:	Процес прийняття рішень щодо проведення зовнішнього аудиту підприємством
Предмет дослідження:	Створення й використання аналітичного забезпечення аудиторської діяльності як чинника підвищення комерційної і соціальної ефективності компанії
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Обґрунтування застосування аналізу витрат і вигід у процесі ухвалення рішення про зовнішній аудит підприємства та оцінка його економічної ефективності

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Теоретичні засади аналізу витрат і вигід (СВА) у зовнішньому аудиті
1.1.Еволюція методології аналізу вигід і витрат 1.2.Розкриття теоретико-методологічних засад аудиту та методів аналітичного забезпечення зовнішнього аудиту.	
У розділі 2	Етапне застосування аналізу витрат і вигід (СВА) підприємством у процесі зовнішнього аудиту
2.1. Застосування ex ante СВА на етапі прийняття рішення про доцільність проведення зовнішнього аудиту 2.2. In media res СВА як інструмент оцінювання ефективності аудиту в процесі його здійснення 2.3. Використання ex post СВА для оцінки результативності зовнішнього аудиту після його завершення	
У розділі 3	Розробка підходів до використання СВА у зовнішньому аудиті підприємства
3.1. Обґрунтування доцільності проведення зовнішнього аудиту на основі ex ante СВА 3.2. Запровадження in media res СВА як інструменту оперативної оцінки ефективності аудиторських процедур 3.3. Використання результатів ex post СВА для стратегічного планування розвитку підприємства після зовнішнього аудиту	

Завдання підготував
науковий керівник

Д.В. Верба

(підпис)

(ініціали, прізвище)

«___» _____ 20__ р.

Завдання одержав
здобувач

Е.О. Митько

(підпис)

(ініціали, прізвище)

«___» _____ 20__ р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 87 сторінок, 2 таблиці, 2 рисунки, список використаних джерел з 33 найменуваннями.

«Методи СВА в аналітичному забезпеченні зовнішнього аудиту»

(назва кваліфікаційної бакалаврської роботи)

Об'єктом дослідження є процес прийняття рішень щодо проведення зовнішнього аудиту підприємством.

Предметом дослідження є створення й використання аналітичного забезпечення аудиторської діяльності як чинника підвищення комерційної і соціальної ефективності компанії.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – обґрунтування застосування аналізу витрат і вигід у процесі ухвалення рішення про зовнішній аудит підприємства та оцінка його економічної ефективності.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- Дослідити етапи становлення та розвитку методології аналізу вигід і витрат.
- Розкрити теоретико-методологічні засади аудиту та методи аналітичного забезпечення зовнішнього аудиту.
- Застосувати інструментарій *ex ante* СВА на етапі прийняття рішення про доцільність проведення зовнішнього аудиту.
- Використати інструментарій *in media res* СВА як інструмент оцінювання ефективності аудиту в процесі його здійснення.
- Використати інструментарій *ex post* СВА для оцінки результативності зовнішнього аудиту після його завершення.
- Обґрунтувати доцільність проведення зовнішнього аудиту на основі *ex ante* СВА.
- Запровадити використанні *in media res* СВА як інструмент оперативної оцінки ефективності аудиторських процедур.

- Використати результати ex post СВА для стратегічного планування розвитку підприємства після зовнішнього аудиту.

Практичне значення отриманих результатів. На базі розрахунків фінансово-економічних показників надана оцінка доцільності проведення зовнішнього аудиту компанії ТОВ «Мегаполіс Трейд».

Описана і застосована методика проведення аналізу фінансово-економічних показників може бути використана на практиці під час оцінки діяльності як міжнародних, так і національних компаній.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024-2025.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: *зовнішній аудит, аналіз вигід і витрат, СВА, критерії ефективності, економічна доцільність аудиту, фінансово-економічний аналіз, прийняття управлінських рішень.*

Відгук
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету економіки та управління
освітньо-професійної програми «Економічна аналітика»

Митька Еріка Олександровича

(прізвище, ініціали)

на тему_ **Методи СВА в аналітичному забезпеченні зовнішнього аудиту**
(назва теми)

1. Актуальність теми: Обґрунтована автором як з точки зору потреби господарюючих суб'єктів у поліпшенні аналітичного забезпечення управлінських рішень щодо виділення ресурсів для проведення зовнішнього аудиту й використання його результатів, так і з огляду на методологічні проблеми імплементації методів СВА в управлінську діяльність українських підприємств.
2. Позитивні риси кваліфікаційної роботи: 2.1) вдала адаптація загальних алгоритмів оцінювання розмірів витрат і вигід для завдань обґрунтування соціально-економічної доцільності проведення зовнішнього аудиту торговельної компанії та до інформаційної бази, заснованої на показниках управлінської звітності компанії «Мегаполіс Трейд»; 2.2) Органічне використання самостійно розрахованих автором кількісних показників до реальної системи обґрунтування прийняття управлінських рішень, з урахуванням етапу життєвого циклу компанії та поточних пріоритетів її діяльності.
3. Наявність самостійних розробок автора Система кількісних показників для оцінки витрат і вигід від проведення зовнішнього аудиту та її імплементація до системи прийняття рішень компанії «Мегаполіс Трейд»
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: теоретичні висновки цінні через апробацію методів СВА в сфері обґрунтування управлінських рішень щодо планування й аналізу результатів зовнішнього

аудиту, практичні – завдяки інтеграції показників СВА у систему обґрунтування управлінських рішень компанії «Мегаполіс Трейд».

5. Наявність недоліків: Відсутність факторного аналізу очікуваної динаміки показників витрат і вигід, породжуваних рішенням про зовнішній аудит компанії та сценарного планування (врахування можливого впливу прийняття управлінських рішень на розподіл витрат і вигід від ЗА).

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: Кваліфікаційна бакалаврська робота Митька Еріка Олександровича на тему «Методи СВА в аналітичному забезпеченні зовнішнього аудиту» допускається до захисту перед ЕК. Оцінка письмової частини кваліфікаційної роботи 54 бали (оцінюється від 0 до 60 балів)

Науковий керівник доцент кафедри економічної теорії, к.е.н., Верба Д.В. _____
(посада, учене звання, науковий ступінь, прізвище, ініціали) (підпис)
“ ____ ” _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ВИТРАТ І ВИГІД (СВА) У ЗОВНІШНЬОМУ АУДИТІ	5
1.1. Еволюція методології аналізу вигід і витрат	5
1.2. Теоретико-методологічні засади зовнішнього аудиту	32
1.3. Методи аналітичного забезпечення зовнішнього аудиту	41
РОЗДІЛ 2. ЕТАПНЕ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІЗУ ВИТРАТ І ВИГІД (СВА) ПІДПРИЄМСТВОМ У ПРОЦЕСІ ЗОВНІШНЬОГО АУДИТУ	45
2.1. Застосування ex ante СВА на етапі прийняття рішення про доцільність проведення зовнішнього аудиту.....	45
2.2. In media res СВА як інструмент оцінювання ефективності аудиту в процесі його здійснення.....	51
2.3. Використання ex post СВА для оцінки результативності зовнішнього аудиту після його завершення	58
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПІДХОДІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ СВА У ЗОВНІШНЬОМУ АУДИТІ ПІДПРИЄМСТВА	64
3.1. Обґрунтування доцільності проведення зовнішнього аудиту на основі ex ante СВА	64
3.2. Запровадження in media res СВА як інструменту оперативної оцінки ефективності аудиторських процедур.....	72
3.3. Використання результатів ex post СВА для стратегічного планування розвитку підприємства після зовнішнього аудиту	76
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	84

ДОДАТКИ

ВСТУП

В умовах сучасної економіки, коли ринки стають дедалі більш регульованими, а інвестори та кредитори потребують достовірної інформації, зовнішній аудит набуває особливого значення. Для підприємств аудит може стати не лише засобом виконання законодавчих вимог, а й важливим інструментом підвищення довіри до їхньої фінансової звітності. Однак проведення зовнішнього аудиту потребує значних витрат, що ставить керівництво перед питанням щодо його економічної доцільності.

Аналіз витрат і вигід (Cost-Benefit Analysis, CBA) є одним із методів, що дозволяє підприємствам оцінити раціональність витрат на аудит, зіставивши їх із потенційними перевагами. Метод CBA допомагає зважити як прямі, так і непрямі вигоди, а також оцінити ризики, які можуть бути мінімізовані завдяки аудиту. Завдяки цьому аналізу компанія може ухвалити виважене рішення щодо доцільності проведення зовнішнього аудиту, вибір аудиторської компанії та рівень залучення внутрішніх ресурсів до цього процесу.

Актуальність теми дипломної роботи визначається необхідністю наукового обґрунтування доцільності використання методів CBA у процесі прийняття рішень щодо зовнішнього аудиту. Багато підприємств стикаються з дилемою: чи виправдані витрати на зовнішній аудит з урахуванням фінансового стану компанії, її потреб у залученні капіталу та можливих альтернатив? Розв'язання цієї проблеми вимагає системного підходу та використання економічних методів оцінки ефективності аудиту.

Об'єктом дослідження є процес прийняття рішень щодо проведення зовнішнього аудиту підприємством. Предмет дослідження – створення й використання аналітичного забезпечення аудиторської діяльності як чинника підвищення комерційної і соціальної ефективності компанії.

Метою дослідження є обґрунтування застосування аналізу витрат і вигід у процесі ухвалення рішення про зовнішній аудит підприємства та оцінка його

економічної ефективності. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розглянути теоретичні основи методу СВА та його застосування в управлінських рішеннях;
- проаналізувати роль зовнішнього аудиту у забезпеченні фінансової прозорості підприємств;
- ідентифікувати основні витрати та вигоди, пов'язані з проведенням зовнішнього аудиту;
- розробити алгоритм оцінки ефективності аудиту на основі методу СВА;
- здійснити практичний аналіз застосування СВА для прийняття рішень щодо зовнішнього аудиту на основі реальних кейсів.

Для досягнення поставлених завдань у роботі використовуються загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз та синтез економічної інформації, порівняльний аналіз, економіко-математичні методи, та метод аналізу витрат і вигід.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання запропонованих методичних підходів підприємствами для ухвалення обґрунтованих рішень щодо необхідності проведення зовнішнього аудиту. Використання СВА дозволяє знизити невизначеність при розподілі фінансових ресурсів та оптимізувати витрати на аудиторську перевірку. Крім того, результати дослідження можуть бути корисними для аудиторських компаній при розробці рекомендацій для клієнтів, а також для регуляторних органів у частині оцінки економічної доцільності законодавчих вимог щодо аудиту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ВИТРАТ І ВИГІД (СВА) У ЗОВНІШНЬОМУ АУДИТІ

1.1. Еволюція методології аналізу вигід і витрат

Аналіз витрат і вигід (Cost-Benefit Analysis, CBA) є економічним інструментом, який використовується для оцінки доцільності реалізації певних проєктів або заходів. Основна мета CBA – порівняння всіх очікуваних витрат і вигід, пов'язаних із прийняттям рішення, з метою визначення його економічної ефективності. CBA застосовується в різних сферах економіки, державного управління, бізнесу та соціальної політики, дозволяючи обґрунтовувати рішення з урахуванням обмежених ресурсів.

Методологія аналізу вигід і витрат охоплює кілька основних етапів. Першим етапом є ідентифікація всіх можливих витрат і вигід, що можуть виникнути внаслідок реалізації певного проєкту. Витрати поділяються на прямі (наприклад, фінансові витрати на матеріали, обладнання, оплату праці) та непрямі (упущена вигода, екологічні чи соціальні наслідки). Вигоди можуть бути як фінансовими (зростання прибутку, зниження витрат у довгостроковій перспективі), так і нефінансовими (поліпшення добробуту, зниження рівня безробіття, покращення якості життя населення).

Другим етапом є оцінка витрат і вигід у кількісному вираженні. Це може включати використання методів дисконтування грошових потоків, розрахунок чистої приведеної вартості (NPV), коефіцієнта вигід і витрат (BCR) або внутрішньої норми рентабельності (IRR). Важливим аспектом цього етапу є врахування часової вартості грошей, оскільки майбутні вигоди та витрати можуть мати іншу цінність у порівнянні з поточним моментом.

Третій етап передбачає аналіз та інтерпретацію отриманих результатів. Якщо сукупні вигоди перевищують витрати, проєкт вважається економічно доцільним. У разі протилежного результату необхідно розглянути альтернативні варіанти або шляхи зниження витрат. Також на даному етапі може

використовуватися сценарний аналіз, який дозволяє оцінити можливі зміни у зовнішніх умовах та їхній вплив на ефективність рішення. Окрім того, межах цього етапу доцільно здійснювати порівняння кількох альтернативних проєктів з метою вибору найефективнішого варіанту. Такий підхід дає змогу врахувати різні сценарії розвитку подій і визначити, який із проєктів забезпечує кращі показники економічної ефективності за наявності однакових або обмежених ресурсів. При цьому важливо звертати увагу не лише на співвідношення вигід і витрат, а й на термін окупності, рівень ризиків, чутливість до змін у зовнішньому середовищі та стійкість результатів у довгостроковій перспективі.

Головною метою СВА є надання допомоги при прийнятті суспільних рішень. Суспільні рішення охоплюють, зокрема, розробку та реалізацію державних політик, інфраструктурних проєктів, екологічних програм, а також соціальних ініціатив, що впливають на добробут широких верств населення. Їхня специфіка полягає в тому, що вони стосуються інтересів не окремих осіб чи компаній, а суспільства загалом, тому потребують всебічного аналізу наслідків для різних соціальних груп. На відміну від бізнес-рішень, які переважно орієнтовані на отримання прибутку та досягнення комерційних цілей, суспільні рішення часто мають багатовимірну мету – підвищення загального добробуту, забезпечення соціальної справедливості або збереження довкілля, що ускладнює їхню оцінку з точки зору лише фінансових показників. Іншими словами, ця мета полягає у сприянні ефективнішому розміщенню ресурсів.

В сферах, де ринки працюють добре, приватні інтереси приводять до ефективного розміщення ресурсів. Це пов'язано з тим, що через механізм цін та конкуренції, ресурси спрямовуються туди, де вони приносять найбільшу віддачу, а виробники мають стимул реагувати на потреби споживачів. Такий підхід базується на класичних положеннях неокласичної економіки, зокрема на концепції «невидимої руки» Адама Сміта, яка передбачає, що індивідуальне прагнення до вигоди може призводити до колективного блага.[11]

Державні аналітики і політики несуть тягар забезпечення логічного обґрунтування будь-якого державного втручання у приватний вибір. Будь-яке необґрунтоване рішення може мати досить серйозні наслідки для сфери чи регіону. Економісти розглядають ці логічні обґрунтування під загальною назвою – неспроможності ринку. Неспроможності ринку, чи фіаско ринку – це ситуація, при якій розподіл ресурсів між гравцями ринку відбувається неефективно. Неспроможність ринку виникає тоді, коли гравців на ринку недостатньо для здорової конкуренції, вони поведуться себе неконкурентно чи їх взагалі не існує, що призводить до неефективного розподілу ресурсів.[10]

Там, де має місце неспроможність ринку, на перший погляд, існує логічне обґрунтування для державного втручання. Але, що важливо підкреслити, це єдиний аргумент. Однак у випадках ринкових збоїв – наприклад, за наявності зовнішніх ефектів, суспільних благ чи інформаційної асиметрії – приватні інтереси не гарантують ефективного використання ресурсів, що й обумовлює необхідність втручання держави та використання інструментів таких, як аналіз вигід і витрат. Одним з найбільших ринкових збоїв є наявність зовнішніх ефектів, чи екстерналій. Вперше концепцію екстерналій ввів Артур С. Пігу в своїй роботі «Економіка добробуту». В самій роботі не було представлено терміну екстерналії, проте було описано вплив зовнішніх ефектів. Згідно з Пігу: «Якщо граничний суспільний чистий продукт певного ресурсу відрізняється від його граничного приватного чистого продукту, це означає, що існує зовнішній ефект» [8]. Іншими словами, екстерналії – це наслідки діяльності одних осіб або підприємств, які впливають на інших людей, не залучених до цієї діяльності, і при цьому цей вплив не враховується у ціні товару або послуги.

Для глибшого розуміння природи екстерналій доцільно розглянути приклади їх прояву в різних сферах: економічній, соціальній та у сфері розвитку регіонів, де екстерналії можуть мати як позитивний, так і негативний вияв одночасно.

Першим прикладом є промислове забруднення повітря, що демонструє негативну екстерналію в економіці. Коли підприємство здійснює виробничу діяльність, воно прагне мінімізувати свої витрати та максимізувати прибуток. Водночас воно може не враховувати побічні наслідки своєї діяльності для навколишнього середовища. Наприклад, викиди забруднюючих речовин у повітря створюють додаткові витрати для суспільства у вигляді підвищеного рівня захворюваності, зростання витрат на медичне обслуговування, зниження якості життя та погіршення стану природного середовища. Ці витрати не включаються до ціни продукції, тому споживачі не отримують повної інформації про «справжню» вартість товарів. Таким чином, ринок зазнає провалу, бо виникає ситуація, де приватні вигоди не відповідають соціальним витратам.

У соціальному секторі прикладом позитивної екстерналії може слугувати вакцинація населення. Особи, що проходять вакцинацію, захищають не лише себе, а й зменшують ймовірність поширення інфекційних захворювань серед інших людей, які можуть бути з різних причин не вакциновані (наприклад, через медичні протипоказання). Це створює так званий ефект колективного імунітету – явище несприйнятливості окремої спільноти до певної інфекційної хвороби.[9] Оскільки вигоди від вакцинації виходять за межі індивідуального рівня і охоплюють ширше коло осіб, це є класичним прикладом позитивного зовнішнього ефекту. Однак варто зазначити, що подібні екстерналії часто є підґрунтям для державного втручання у сферу охорони здоров'я, включаючи безкоштовну вакцинацію, інформаційні кампанії та інші стимули.

Досить цікавим прикладом екстерналій є розвиток туристичної сфери у віддаленому регіоні. Даний приклад демонструє змішану (комбіновану) екстерналію – зовнішній ефект, що має як позитивні так і негативні наслідки для суспільства. З одного боку, розвиток туристичної інфраструктури – готелів, ресторанів, транспортного сполучення буде стимулювати місцеву економіку, створить нові робочі місця, підвищить рівень доходів місцевого населення, покращить доступ до послуг для місцевого населення та сприятиме збереженню

культурної спадщини через комерціалізацію місцевих традицій. З іншого боку, активний туристичний потік може спричинити надмірне навантаження на екосистеми, сприяти урбанізації природних ландшафтів, забрудненню довкілля, а також призводити до витіснення традиційного укладу життя.

Саме тому, до початку виконання будь-яких дій необхідно показати недефективність конкретного втручання, пов'язаного з альтернативами. Для цього науковці використовують СВА.

Існують різноманітні підходи до класифікації аналізу вигід і витрат, однак у даній роботі основна увага приділяється класифікації, яка здійснює поділ СВА відповідно до етапів життєвого циклу проєкту.

Перший, заснований на використанні очікуваних величин (*ex ante* СВА), що є звичайним стандартним СВА і загальновживаним терміном. Його використовують на стадії розгляду проєкту чи економічного курсу до початку їхньої реалізації. СВА, заснований на використанні очікуваних величин (*ex ante*), допомагає при ухваленні рішення про те, чи слід уряду розміщувати обмежені ресурси за визначеним проєктом чи економічним курсом. Таким чином вплив цього аналізу на прийняття рішень щодо державної політики є прямим, швидким і конкретним стосовно керівних організацій. [7]

СВА, заснований на вимірюванні фактичних результатів (*ex post*), виконують після закінчення проєкту. Цінність цього аналізу є вищою, але і результати подаються менш оперативно. Це пов'язано з тим, що для того, щоб оцінити фактичні результати, потрібно більше часу, бо необхідно зібрати всі дані після завершення проєкту, провести їх аналіз і порівняти з початковими прогнозами. У той час, як у випадку з поточними або попередніми оцінками (*ex ante* та *in media res*) можна швидше отримати інформацію про те, чи йде проєкт за планом та чи потрібно вносити корективи. Тому, хоча аналіз після закінчення проєкту дає більш точну картину і дозволяє робити більш обґрунтовані висновки щодо результативності та досягнення цілей, він не може бути використаний для оперативних коригувань у процесі реалізації проєкту. Водночас, такі оцінки часто

є корисними для оцінки впливу проєкту на довгострокову перспективу, як у соціальному, так і в економічному аспекті[7].

Третій вид СВА в даній класифікації виконують протягом впровадження певного проєкту, тобто *in media res* (у ході проєкту). Деякі елементи таких досліджень схожі на аналіз, заснований на використанні очікуваних величин (*ex ante*), інші ж – на аналіз, що заснований на використанні фактичних величин (*ex post*) [7].

Також виділяють ще один тип СВА, що порівнює аналіз *ex ante* з аналізом *ex post* (чи з аналізом *in media res* – у ході проєкту) того самого проєкту. Цей порівняльний аналіз вигід і витрат є найкориснішим для індивідів, які приймають рішення, щоб дізнатися про ефективність СВА як оцінного інструменту і механізму прийняття рішень. На жаль, практично немає об'єктивних опублікованих прикладів цього типу СВА[7].

Нечисленність цього виду СВА не дивна, оскільки замовники аналізу, заснованого на використанні очікуваних величин, часто відрізняються від замовників аналізу, заснованого на використанні фактичних величин, чи аналізу *in media res* – у ході проєкту. Корисно конкретизувати цінність кожного з наведених типів СВА. В таблиці 1.1 показано основні способи, за допомогою яких кожен тип аналізу сприяє процесу прийняття рішень.

Таблиця 1.1. Цінність різних видів СВА, класифікованих згідно з етапами життєвого циклу проєкту.

Джерело: [7. ст. 4]

Критерій	Ex ante (аналіз до початку проєкту)	In media res (аналіз у процесі реалізації)	Ex post (аналіз після завершення проєкту)	Порівняльний аналіз (зіставлення усіх підходів)
Прийняття рішень щодо розміщення ресурсів	Сприяє вибору оптимального проєкту або прийняттю рішення про доцільність його реалізації	За умови низького рівня витрати, що не підлягають відшкодуванню, ще можливе коригування розподілу ресурсів	Надто пізно для ухвалення змін – проєкт уже завершено	Має аналогічне значення, як і аналізи <i>in media res</i> та <i>ex post</i>
Оцінка фактичної цінності проєкту	Має високу ймовірність помилок через невизначеність майбутніх витрат і вигод	У разі високих витрати, що не підлягають відшкодуванню, зазвичай рекомендується продовження проєкту	Найточніша оцінка – попри можливі похибки, потребує часу для збору повних даних	Рівноцінна оцінкам, проведеним за підходами <i>in media res</i> або <i>ex post</i>

Продовження таблиці на наступній сторінці

Продовження таблиці 1.1

Оцінка релевантності для подібних проектів	Низька ймовірність того, що даний аналіз принесе суттєву користь	Має вищу точність завдяки меншій невизначеності. Чим пізніше здійснено аналіз, тим він точніший. Потребує коригування для кожного випадку окремо	Дуже інформативний для аналізу схожих ініціатив, хоча і потребує часу на завершення проекту	Аналогічний за результативністю до <i>in media res</i> і <i>ex post</i>
---	---	---	--	---

Метод аналізу вигід і витрат, заснований на оцінці проекту до початку його реалізації (*ex ante* СВА), є найбільш поширеним різновидом СВА, який активно використовується як у приватному, так і в державному секторі. Цей тип аналізу є ключовим інструментом для підприємців, менеджерів та представників органів державної влади при ухваленні стратегічних рішень, що стосуються інвестування, впровадження нових політик або реалізації проектів інфраструктурного, соціального чи економічного спрямування.[12]

Основною метою *ex ante* аналізу є формування обґрунтованого уявлення про потенційні результати ініціативи шляхом моделювання очікуваних вигід і витрат ще до моменту її впровадження. Це дозволяє порівнювати різні альтернативи розвитку, прогнозувати економічну ефективність запланованих заходів, а також оцінювати їх вплив на ключові соціально-економічні показники.

За рахунок цього *ex ante* СВА істотно підвищує якість процесу планування та сприяє зменшенню ймовірності помилок, пов'язаних із недооцінкою ризиків або нерациональним використанням обмежених ресурсів.[12]

На відміну від *ex post* СВА, який проводиться після завершення проєкту для оцінки фактичних результатів, *ex ante* СВА ґрунтується на прогнозах і припущеннях щодо майбутніх подій. Це означає, що *ex ante* аналіз має справу з вищим рівнем невизначеності, однак він є незамінним інструментом для стратегічного планування та ухвалення рішень у ситуаціях, коли необхідно вибрати між кількома альтернативами або визначити доцільність реалізації конкретного проєкту.

Одним з цікавих прикладів практичного застосування *ex ante* СВА є проєкт високошвидкісної залізниці HS2 (High Speed Two) у Великій Британії. У дослідженні Van Wee та Roeser (2013) зазначається, що СВА був використаний для оцінки ефективності, економічної доцільності та справедливості проєкту. *Ex ante* СВА для HS2 включав оцінку різноманітних факторів, таких як зменшення часу подорожей, економічний розвиток регіонів, вплив на навколишнє середовище та соціальні аспекти. Однак, як підкреслюють автори, традиційний СВА має обмеження, оскільки він часто ігнорує етичні аспекти, такі як розподіл вигід і витрат серед різних соціальних груп. У випадку HS2, що навіть за умов невизначеності багатьох параметрів, таких як дисконтна ставка чи обсяг пасажирських перевезень, СВА показав позитивний баланс вигід над витратами, що стало основою для прийняття рішення про реалізацію проєкту. Однак, Van Wee та Roeser наголошують на необхідності врахування етичних теорій у процесі оцінки, щоб забезпечити більш справедливий розподіл ресурсів та уникнути потенційної дискримінації певних груп населення.[14]

Ще один приклад застосування *ex ante* СВА можна знайти у сфері охорони здоров'я та сільського господарства. У дослідженні Bouyer et al. (2014) описано, як попередній аналіз вигід і витрат був використаний для оцінки програми

елімінації мух цеце в регіоні Ніане (Сенегал). Мухи цеце є основними переносниками тваринного трипаносомозу, що серйозно шкодить сільському господарству, зокрема знижує продуктивність худоби. Програма боротьби з мухами цеце полягала у використанні стерильних мух для зменшення популяції цих комах, що дозволяло знижувати захворюваність на трипаносомоз серед тварин. *Ex ante* СВА допоміг оцінити витрати на організацію програми, включаючи логістику, лабораторії та випуск стерильних мух, а також оцінити вигоди від зменшення захворюваності на трипаносомоз. Ці вигоди включають покращення здоров'я худоби, що знижує витрати на лікування і підвищує продуктивність тварин, а також збільшення доходів фермерів завдяки зниженню втрат від хвороб. Завдяки аналізу, стало можливим обґрунтувати той факт, що програма має довгостроковий позитивний ефект для здоров'я тварин і сільського господарства в цілому. [15]

In media res СВА є різновидом аналізу вигід і витрат, який проводиться під час реалізації проєкту або політики, «всередині подій». На відміну від *ex ante* СВА, що застосовується до початку реалізації для прогнозування майбутніх вигід і витрат, або *ex post* СВА, який оцінює результати вже завершеної ініціативи, *in media res* СВА дає змогу оцінити, наскільки поточна реалізація проєкту відповідає очікуванням, виявити проблеми, скоригувати дії та оптимізувати ресурсні потоки. Такий підхід особливо цінний у довгострокових або складних програмах, де важливо мати оперативний зворотний зв'язок для ухвалення коригувальних рішень.

Яскравим прикладом застосування *in media res* СВА є програма будівництва сонячних електростанцій у Німеччині в межах енергетичного переходу (*Energiewende*). У процесі реалізації національної стратегії з переходу до відновлюваних джерел енергії уряд Німеччини регулярно проводив проміжні оцінки ефективності різних субпрограм (наприклад, субсидій для домогосподарств і підприємств), щоб коригувати ставки підтримки та уникати

перевитрати бюджету. Такі оцінки дозволяли оперативно реагувати на ринкові зміни та уникати «перегріву» в секторі відновлюваної енергетики.[16],[17]

Серед ключових відмінностей цього типу аналізу варто виділити фокус на поточній ефективності, а не лише на прогнозах чи підсумках. Особливістю цього аналізу є використання вже наявних емпіричних даних про реалізацію, що дозволяє точніше оцінити, як ресурси перетворюються на результати та чи відповідають ці результати цілям. Водночас, цей підхід вимагає чітко налагодженої системи моніторингу, збору даних та адаптивного управління, що може бути досить складно реалізувати.

І останній вид СВА, що буде розглянуто в цьому розділі буде *ex post* СВА. *Ex post* СВА – це вид аналізу вигід і витрат, що проводиться після завершення реалізації проєкту або політики. На відміну від *ex ante* СВА, який фокусується на прогнозах, і *in media res* СВА, що здійснюється під час реалізації, *ex post* СВА ґрунтується на фактичних, емпірично підтверджених даних. Його основне завдання – визначити, ефективність реалізованого проєкту, чи виправдалися початкові очікування, і які були реальні економічні, соціальні чи екологічні наслідки. Цей аналіз дозволяє здійснити повну оцінку доцільності використаних ресурсів, виявити помилки чи неочікувані ефекти, а також сформулювати практичні висновки для майбутніх ініціатив.

Ключовою відмінністю *ex post* СВА від інших типів є саме опора на реальні результати, а не припущення чи прогнози. Якщо *ex ante* аналіз базується на моделюванні та гіпотезах щодо можливих наслідків, то *ex post* – це вже аналіз фактів: облікових даних, статистики, соціологічних опитувань, екологічного моніторингу тощо. Крім того, на відміну від *in media res* аналізу, який дає змогу коригувати проєкт під час його реалізації, *ex post* аналіз не впливає на сам проєкт, але відіграє важливу роль для формування політики та покращення планування наступних ініціатив.

Одним з прикладів державного застосування *ex post* СВА аналізу є проведення аналізу вигід і витрат після проведення Олімпійських ігор у Лондоні в 2012 році. Уряд Великої Британії ініціював комплексний *ex post* аналіз, аби з'ясувати, чи виправдалися багатомільярдні інвестиції у спортивні споруди, транспортну інфраструктуру та оновлення депресивних районів.[18] У звіті Національного аудиторського управління (National Audit Office, 2013) вказано, що хоча загальна вартість підготовки до Олімпіади становила понад £9 млрд, частина довгострокових вигід – зокрема розвиток району Стратфорд, підвищення зайнятості та активізація туризму – виявилися вищими за очікувані.[19] Водночас, *ex post* аналіз показав, що деякі інвестиції, наприклад, у мало використовувані об'єкти, не мали відповідного ефекту, що стало важливим уроком для майбутнього планування міжнародних подій.

Ще один приклад застосування цього виду аналізу – екологічна політика. Агентство з охорони довкілля США (EPA) регулярно проводить *ex post* СВА для оцінки ефективності реалізованих заходів, наприклад, програм з очищення повітря або боротьби з промисловими викидами. У звіті EPA (2014) про результати «Чистого повітряного акту» вказано, що завдяки зменшенню рівня викидів сірчаного діоксиду та озону вдалося уникнути десятків тисяч передчасних смертей, зменшити витрати на медичне обслуговування та підвищити продуктивність праці.[20] *Ex post* аналіз показав, що кожен долар, вкладений у ці екологічні заходи, приніс суспільству вигоду в десятки разів більшу. Такі дані стали аргументом для продовження і посилення політики охорони повітря, а також для модифікації критеріїв оцінки майбутніх ініціатив.

У приватному секторі *ex post* СВА може використовуватися компаніями для аналізу ефективності капітальних інвестицій після реалізації проєкту. Наприклад, підприємство, яке інвестувало в автоматизацію виробничої лінії, може після завершення інтеграції оцінити фактичні економії, зміни в обсязі виробництва, якість продукції та рівень задоволеності персоналу. Якщо

результати виявляються гіршими за попередні прогнози (*ex ante* СВА), компанія може зробити висновки щодо недоліків планування, переоцінки вигід або недообліку витрат, що буде корисно для майбутніх рішень.

З моменту свого зародження, СВА широко застосовується окремими особами, організаціями і навіть державним сектором. Науковці Вей Цзян і Райнер Марггграф припускають, що до 2020 року інструмент аналізу вигід і витрат був досліджений у 54,445 публікаціях і впроваджений у 197 країнах, причому найчастіше він використовувався у США, Англії, Китаї, Канаді, Австралії, Німеччині, Італії, Нідерландах і Франції. З теоретичної точки зору, положення нормативної теорії Іджірі, [1] стверджує, що суб'єкт просувається від спекулятивного аспекту до точки виконання. Тобто, нормативна теорія пропонує, що слід робити в процесі реалізації підходу «вигід-витрат», і таким чином призводить до вдосконалення методу. Метод СВА можна розуміти як підхід, що йде від існуючих основ до поточних удосконалень, які включають в себе: застосування балансового підходу, готовність платити та спільний аналіз [2]. З іншого боку, теорія запитів дозволяє сформулювати бажані характеристики продукту, що дає змогу користувачеві визначити економічно ефективну ціну продукту після оцінки його характеристик [3].

Як і будь-яка інша дисципліна, СВА зазнав змін у своїх процедурах з часів створення. За час від створення цього методу відбувся розвиток техніки щодо підходів, які вона застосовує для допомоги у прийнятті рішень. Дослідження показують, що вдосконалення методів СВА особливо спостерігається в секторі охорони здоров'я [2]. Однак, більшість користувачів СВА не мають уявлення про походження цього. Більше того, багато користувачів підходу не зосереджуються на значимості досягнень. Існує універсальне правило, що для того щоб зрозуміти певну сутність, важливо мати розуміння щодо її фундаменту. Це правило також є актуальним для розуміння методу аналізу вигід і витрат. Крім того, необхідно

мати чітке уявлення про останні досягнення в галузі СВА, їх застосування в різних секторах та критичний огляд цих досягнень у методах застосування СВА.

Згідно з визначенням Ентоні Е. Бордмана, Девіда Г. Грінберга, Айдана Р. Вайнінга та Девіда Л. Ваймера, СВА – це «систематичний процес ідентифікації, вимірювання та порівняння вигід і витрат проєкту, програми або політики з метою визначення, чи є вона бажаною з точки зору суспільного добробуту» [22]. Вперше метод вигід і витрат був запроваджений у США Інженерним корпусом армії США [5]. Аналіз вигід і витрат у США з самого початку виконував не лише економічну, а й політичну функцію – допомагав вирішувати конфлікти інтересів та знаходити компроміси. До створення спеціалізованих інституцій оцінка доцільності державних інвестицій проводилась досить хаотично, часто з урахуванням лише ситуативних чинників. У той період вагому роль у стандартизації підходів до СВА відіграв інженерний Корпус армії США. Саме він почав системно впроваджувати економічні оцінки для обґрунтування інфраструктурних проєктів, а Конгрес, у свою чергу, користувався цими оцінками як аргументами для прийняття рішень.

Після 1902 року було запроваджено правило, що всі водні проєкти мали проходити попереднє схвалення Ради інженерів річок і гаваней, яка функціонувала в межах Корпусу.[5] Важливо, що ця Рада відхиляла більше половини поданих проєктів, зазвичай через їхню економічну невиправданість. Вже в 1920-х роках для схвалення проєкту вимагалось, щоб вигоди чітко перевищували витрати. У 1930-х розрахунки Корпусу майже не ставились під сумнів, оскільки він мав репутацію незалежного й об'єктивного експерта.

Закон про боротьбу з повеннями 1936 року фактично закріпив на рівні законодавства ту практику, яку вже давно використовував інженерний Корпус армії США: будь-який інфраструктурний проєкт мав бути економічно доцільним, тобто вигоди від його реалізації повинні були перевищувати витрати. Такий підхід означав, що проєкти повинні були проходити своєрідний «тест» на

ефективність, що базувався на розрахунках витрат і вигід. Важливим нововведенням закону було й те, що Конгрес міг надавати дозвіл на реалізацію лише тих проєктів, які отримали схвалення від Корпусу. Це значно обмежило вплив політичних маніпуляцій, які раніше часто призводили до реалізації економічно сумнівних або відверто збиткових ініціатив. Хоча повністю виключити політичний вплив не вдалося – іноді Корпус таки йшов на поступки, коли тиск з боку лобістів або політиків був надто сильним проте такі випадки не були масовими.

Після 1940 року ситуація ускладнилася через зростання кількості конфліктів між Корпусом та іншими зацікавленими сторонами. Йдеться, зокрема, про великі енергетичні компанії, залізничні корпорації, представників судноплавної галузі та інших державних агентств. Ці організації нерідко пропонували власні стандарти проведення аналізу вигід і витрат, відмінні від тих, що застосовував Корпус. В результаті це призвело до великої множини різноманітних підходів, які нерідко суперечили один одному. Спробою унормувати ситуацію стала так звана «Зелена книга» – документ, у якому була зроблена спроба встановити єдині підходи до оцінювання вигід і витрат, спираючись на основні принципи економічної теорії.[5] Хоча повної згоди досягти не вдалося, все ж було закладено фундамент для уніфікації практики СВА, що зробило процес прийняття рішень більш обґрунтованим і прозорим.

Уже в середині 1950-х років СВА зазнав суттєвого переосмислення під впливом економістів, які почали критикувати надмірну гнучкість попередніх підходів. На їхню думку, тогочасні стандарти були надто м'якими, що дозволяло просувати не завжди обґрунтовані проєкти. Зокрема, було запропоновано підвищити ставки дисконтування – коефіцієнти, які використовуються для приведення майбутніх вигід і витрат до теперішньої вартості до рівня, вищого за ставки за державними облігаціями. Це мало зробити оцінку проєктів більш консервативною. Ще одним важливим кроком було визнання того, що навіть

«нематеріальні» вигоди – наприклад, цінність природного ландшафту чи екологічна безпека теж можуть і мають бути оцінені у грошовому вираженні. Це значним чином розширило сферу застосування СВА. Відтоді аналіз витрат і вигід почав використовуватись не лише для оцінки інфраструктурних проєктів, а й для планування будь-яких державних витрат та розробки регуляторної політики.

Використання аналізу регуляторного впливу на федеральному рівні США значно зросло після того, як в 1981 році президент Рейган підписав указ, що передбачав проведення аналізу регуляторного впливу для основних урядових ініціатив. Цей указ став основою для введення системи, яка оцінює потенційні наслідки різних урядових рішень, що стосуються регулювання в різних галузях економіки. У 1994 році президент Клінтон підписав додатковий указ, що підтвердив важливість цього аналізу для федерального уряду та підкреслив двопартійну підтримку такого підходу в процесі ухвалення рішень. Це стало важливим кроком у розвитку офіційної системи оцінки регуляторних впливів. Хоча досі не було прийнято всеосяжне законодавство, яке вимагало б обов'язкового використання методу аналізу вигід і витрат для всіх урядових рішень, цей інструмент вже став важливою частиною процесу прийняття рішень на різних рівнях державного управління. Зростаючий тиск з боку громадськості на підвищення ефективності роботи держави також стимулює більшу інтеграцію СВА у практичну діяльність урядів.[5]

Аналіз вигід і витрат з часом став більше прерогативою економістів, а не інженерів, і його основи тепер ґрунтуються на критерії Калдора-Хікса. Цей критерій був розроблений для того, щоб вирішити проблему міжособистісних порівнянь, які є однією з найбільших складнощів в оцінці вигід і витрат для різних учасників економічних процесів. Хоча критерій Калдора-Хікса має перевагу в тому, що намагається бути більш визначеним і структурованим, він не є ідеальним і зберігає певні логічні недоліки. Це пов'язано з його історією розвитку. Багато економістів досі не мають чіткого уявлення про те, на яких

припущеннях базується СВА, але якщо вивчити його витоки, можна зрозуміти основну ідею цього методу. Першу версію СВА розробив Ніколас Калдор, спираючись на роботи Вільфредо Парето. У 1896 році Парето запропонував критерій добробуту, відомий як оптимум Парето, який став основою для теорії добробуту. Оптимум Парето – це такий стан, коли жодна людина не може покращити своє становище без того, щоб не погіршити становище іншої. Зміни, які підвищують добробут хоча б однієї особи без шкоди для інших, вважаються Парето-поліпшенням або Парето-перевагою.[23]

Однак критерій Парето виявився малоприматним для практичного використання, оскільки передбачає, що зміни можна вважати ефективними лише тоді, коли ніхто не погіршує свого становища, а хоча б одна людина покращує його. Це означає, що будь-яке рішення має бути вигідним абсолютно для всіх – що є фактично неможливим в реальних економічних умовах. Через це в практиці економічного аналізу більшого поширення набув так званий потенційний критерій Парето, або критерій Калдора–Хікса, який дозволяє приймати рішення навіть у ситуаціях, коли деякі сторони можуть зазнати втрат, але вигоди інших переважають ці втрати. Головна ідея цього підходу полягає в тому, що загальна сума вигід перевищує загальні витрати, і навіть якщо хтось «втрачає», теоретично цим особам можна було б компенсувати ці втрати за рахунок отриманих вигід.

Критерій Калдора–Хікса, який іноді називають стандартом для аналізу витрат і вигід, сформувався в кінці 1930-х років. До того моменту в економічній думці переважала ідея, що всі люди мають однакову здатність отримувати задоволення від вигід, і що вигоди і втрати різних людей можна прямо порівнювати. Проте вже до 1939 року деякі провідні економісти, зокрема Джон Хікс, поставили під сумнів це припущення, оскільки воно вимагало міжособистісних порівнянь корисності, оцінювання, чия вигода є «важливішою», що є суб'єктивним і науково не підтвердженим.

У відповідь на це Ніколас Калдор запропонував альтернативу: якщо ми не можемо точно порівняти, хто більше виграв або програв, то можемо хоча б оцінити загальний економічний ефект. Якщо після впровадження певної політики чи проєкту сукупний реальний дохід у суспільстві зростає, то така зміна є позитивною, оскільки в теорії наявні ресурси дозволяють компенсувати всім постраждалим. Це і є суть критерію Калдора–Хікса: проєкт чи рішення вважається економічно виправданим, якщо вигоди (в грошовому еквіваленті) перевищують втрати, навіть якщо компенсація насправді не виплачується.

У цьому контексті доцільно згадати і про концепції компенсуючої (Compensating Variation, CV) та еквівалентної зміни (Equivalent Variation, EV), які було запропоновано Джоном Хіксом у 1943 році. Ці підходи дозволяють більш точно оцінити вплив економічних змін на добробут окремої особи.

Якщо особа переходить з одного стану (наприклад, А) до іншого (Б), то компенсуюча зміна (CV) – це така сума грошей, яку потрібно додати або вилучити в стані Б, аби індивід відчував себе так само, як у початковому стані А. Інакше кажучи, CV відображає, скільки особа готова заплатити, щоби перейти до бажаного стану, або яку мінімальну суму вона погодиться отримати як компенсацію за перехід у менш бажаний стан.

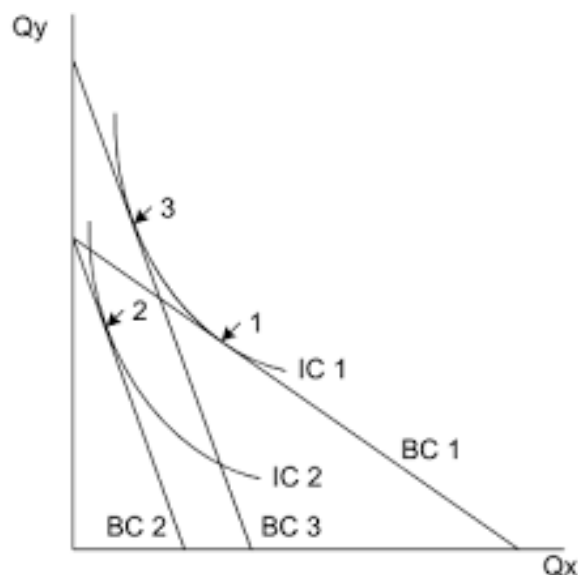

Рисунок 1.1 Графічна інтерпретація компенсаційної варіації

Джерело: [25], рис. 3.

На рисунку 1.1 зображено компенсаційну варіацію, яка ілюструє зміну добробуту споживача внаслідок зміни цін або доходу. Розглянемо детально кожен елемент графіка та пояснимо, як він пов'язаний із компенсаційною варіацією.

Легенда рисунку:

- Q_x, Q_y – кількість споживаних благ X та Y відповідно.
- $BC\ 1, BC\ 2, BC\ 3$ – бюджетні обмеження споживача.
- $IC\ 1, IC\ 2$ – криві байдужості, що відображають рівень задоволення споживача.
- 1, 2, 3 – точки оптимального вибору споживача при відповідному бюджетному обмеженні.
 - Точка 1 – початковий оптимум ($BC\ 1$ і $IC\ 1$).
 - Точка 2 – новий оптимум після зміни умов ($BC\ 2$ і $IC\ 2$).
 - Точка 3 – гіпотетичний вибір за новими цінами, але з компенсацією доходу ($BC\ 3$ і $IC\ 1$).

Початково споживач перебуває у точці 1, де діє бюджетне обмеження $BC1$ і досягається максимум корисності на кривій $IC1$. Після зміни цін бюджетне обмеження переходить до $BC2$, а споживач – у точку 2 на нижчій кривій $IC2$, що означає втрату добробуту. Компенсаційна варіація визначається як зміщення бюджетної лінії до $BC3$, яка паралельна $BC2$ (тобто ціни залишаються новими), але дотикається до старої кривої байдужості $IC1$ у точці 3. Це показує, скільки доходу потрібно компенсувати, щоб повернути споживача на початковий рівень добробуту за нових цін.

Натомість еквівалентна зміна (EV) розглядає ситуацію з іншого боку: це така сума, яку слід змінити в доході особи в початковому стані А, щоб зробити її байдужою до залишення в А або переходу до нового стану Б. EV, відповідно, показує максимальну суму, яку особа готова заплатити, щоб уникнути зміни, або мінімальну компенсацію, яку вона погодиться прийняти, щоби залишити все, як є.

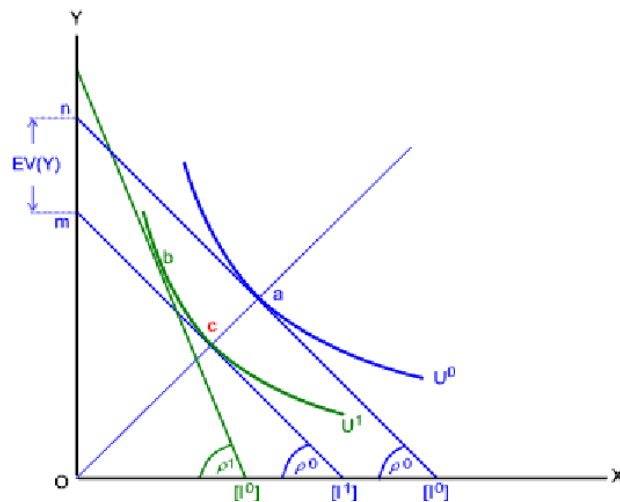

Рисунок 1.2 Графічна інтерпретація еквівалентної варіації

Джерело: [26]

Легенда рисунку:

Вісі: X, Y – кількість двох благ (товарів), які споживає споживач.

Криві байдужості: U^0 – початкова крива байдужості, що відповідає початковому рівню добробуту. U^1 – нова крива байдужості після зміни цін, яка відображає новий рівень добробуту.

Бюджетні лінії: r^0 – початкове бюджетне обмеження (до зміни цін).
 r^1 – нове бюджетне обмеження (після зміни цін).

Точки: a – початковий вибір споживача (оптимум за старими цінами та доходом) – точка дотику r^0 і U^0 . b – новий вибір споживача (оптимум за новими цінами та тим самим доходом) – точка дотику r^1 і U^1 . c – гіпотетичний вибір при

старих цінах, але з нижчим доходом, який забезпечує новий рівень добробуту U^1 .

Рівні доходу: n – початковий дохід (відповідає бюджетній лінії p^0).
 m – гіпотетичний дохід, який забезпечує споживачу той самий добробут U^1 , але за старих цін.

$EV(Y)$ – еквівалентна варіація: Вертикальна відстань між n та m , яка показує, яку суму доходу споживач був би готовий віддати (до зміни цін), щоб перейти на новий рівень добробуту U^1 .

Позначення на осях X : $[I^0]$, $[I^1]$ – точки перетину бюджетних ліній з віссю X при відповідних доходах і цінах.

На рисунку 1.2 зображено, як змінюється вибір споживача внаслідок зміни цін, і як за допомогою компенсаційної варіації ($EV(Y)$) можна компенсувати втрату добробуту.

Спочатку споживач має бюджетну лінію p^0 і досягає рівноваги в точці a на кривій байдужості U^0 . Це його початковий рівень добробуту. Після зміни цін бюджетна лінія переходить у p^1 , і новий вибір – точка b , яка належить до нижчої кривої U^1 . Це означає, що добробут зменшився.

Щоб зрозуміти, скільки потрібно компенсувати, ми дивимось на точку c , яка лежить на тій же кривій байдужості U^0 , але вже на новій бюджетній лінії. Це показує, що якби споживач отримав більший дохід, тобто бюджетна лінія піднялася з m до n , він би знову досяг рівня добробуту U^0 – тобто відчував себе так само добре, як і до зміни цін.

Таким чином, $EV(Y) = n - m$ – це сума компенсації, яку потрібно додати до доходу після зміни цін, щоб споживач міг залишитися на своєму початковому рівні добробуту.

Обидві ці концепції – CV та EV – лежать в основі таких ключових понять, як готовність платити (Willingness to Pay, WTP) та готовність приймати (Willingness to Accept, WTA). Завдяки цьому аналітики СВА отримують інструменти для точнішої оцінки вигід і витрат з позиції конкретного індивіда, що сприяє глибшому розумінню впливу політики чи проєкту на різні групи населення.

Калдор наголошував, що сам факт компенсації – це вже політичне питання, а не завдання економіста.[24] Ця ідея була підтримана та розвинута Джоном Хіксом, що зробило критерій Калдора–Хікса одним із основних інструментів у сучасному аналізі ефективності. Завдяки цій ідеї, економіст має відповісти на одне запитання: «Чи вигідно це для економіки загалом?», а питання «Чи справедливо це?» – вже для суспільства та політиків.

Цей поділ між ефективністю та справедливістю і сьогодні залишається досить поширеною базою для нормативного аналізу (тобто аналізу, що дає оцінки і рекомендації). Сучасні економісти часто обґрунтовують таку позицію тим, що перерозподіл доходів чи виправлення соціальної нерівності доцільніше здійснювати через інструменти макроекономічної політики – наприклад, через податкову систему, державні трансферти або соціальні програми. Це дозволяє залишити окремі проєкти зосередженими лише на ефективності, не ускладнюючи їх соціальними питаннями.

Однак такий підхід має і свої обмеження. Він не враховує випадків, коли конкретний проєкт може мати несправедливі наслідки для окремих груп населення – наприклад, для регіональних меншин, вразливих соціальних категорій або місцевих громад. У таких випадках загальнонаціональна макрополітика не завжди здатна компенсувати відчуття несправедливості або моральне обурення, яке виникає у суспільстві. Тому рівність і справедливість слід розглядати не лише як абстрактні поняття, а й як конкретні відчуття та очікування людей, що також заслуговують на увагу під час оцінювання проєктів.

У рамках моделювання рішень у сфері суспільного добробуту, зокрема при проведенні аналізу витрат і вигід, важливу роль відіграє підхід Хікса, який пов'язує компенсаційну варіацію (CV) з концепціями готовності заплатити (Willingness to Pay – WTP) та готовності прийняти компенсацію (Willingness to Accept – WTA). У спрощеному уявленні – коли ми говоримо про ринкові товари та індивідів, які діють у своїх вузьких інтересах, – перехід від одного стану до іншого (наприклад, від ситуації А до ситуації Б) буде ефективним за критерієм Калдора-Хікса (КХ) тоді, коли сукупна готовність заплатити за зміну (WTP) перевищує сукупну готовність прийняти компенсацію (WTA).

Щоб краще зрозуміти ці поняття, розглянемо їх детальніше. Готовність заплатити (WTP) – це сума, яку особа, що ще не має доступу до певного блага, готова віддати, щоб його отримати. Це може бути, наприклад, плата за чисте повітря або за уникнення негативного впливу на довкілля. Натомість готовність прийняти (WTA) – це мінімальна сума, на яку людина погодиться, щоб відмовитися від блага або зазнати шкоди. Наприклад, скільки потрібно заплатити фермеру, щоб дозволити будівництво заводу поруч з його полем.

Ці два підходи є базовими елементами вимірювання вигід та витрат проєктів у СВА. Якщо результатом проєкту є здобуток – ми вимірюємо вигоду через WTP. Якщо ж мова йде про компенсацію втрат – використовуємо WTA. Аналогічно, витрати можуть включати як втрати (WTA), так і упущену вигоду (WTP). Таким чином, усі вигоди й витрати формуються як сума відповідних значень WTP та WTA:

- Вигоди: включають WTP для позитивних змін (здобутків) та WTA для змін, що відновлюють попередній рівень добробуту після втрати.
- Витрати: включають WTA для негативних змін та WTP, що відображає цінність упущених можливостей.

Такий підхід до оцінки вигід та витрат базується на уявленнях психології про те, як люди оцінюють здобутки і втрати.

Загалом, критерій Калдора-Хікса вважається дотриманим, якщо вигоди є такими, що теоретично могли б компенсувати втрати. Проте важливо зауважити: іноді навіть коли вигоди переважають втрати, компенсація практично неможлива – наприклад, через труднощі розподілу ресурсів або унікальність блага. Саме тому економічна цінність блага визначається не лише через WTP чи WTA, але й через фактори, як-от дохід, багатство та унікальність ресурсу (наприклад, історична пам'ятка або природний ландшафт).

Усі ці елементи формують так званий «базовий погляд» на економічну ефективність у СВА. Він ґрунтується на кількох важливих припущеннях:

1. Основним критерієм вимірювання вигід і витрат є готовність заплатити (WTP).
2. Проєкт вважається ефективним, якщо проходить тест на потенційну компенсацію (тобто задовольняє критерій КХ).
3. Питання ефективності розглядається окремо від питання справедливості розподілу.
4. Один долар має однакову цінність для всіх, незалежно від доходу чи положення людини (рівна гранична корисність доходу).
5. До уваги беруться також нематеріальні ефекти (наприклад, емоційні чи культурні аспекти).
6. Ігноруються моральні почуття як основа для прийняття рішень.
7. Враховуються зовнішні ефекти, які ринок не здатен врахувати самостійно.
8. Припускається, що трансакційні витрати дорівнюють нулю.
9. СВА використовується не як інструмент переконання, а як спосіб дати відповідь на запитання про доцільність проєкту.
10. У центрі уваги – максимізація загального багатства, а не перерозподіл ресурсів.

Саме такий підхід – системний і прагматичний – добре відображений у практиці економічного аналізу, що здійснюється урядовими структурами, і детально проаналізований у працях таких дослідників, як Лотруп, Аккерман і Хайнцерлінг.

Формування концепції аналізу витрат і вигід (англ. Cost-Benefit Analysis, СВА) є результатом тривалого еволюційного процесу, що охоплює як практичні, так і теоретичні здобутки в галузі економіки. Початково цей метод застосовувався переважно у сфері інженерного планування, зокрема у великих

інфраструктурних проектах, де необхідно було обґрунтувати доцільність інвестиційних рішень.

Історичним підґрунтям для виникнення аналізу витрат і вигід стали потреби урядових структур у раціоналізації використання державних ресурсів. Однією з ключових віх у цьому процесі стало впровадження в США на початку XX століття практики інженерної оцінки проектів, зокрема армійським інженерним корпусом. Для того щоб прийняти рішення щодо реалізації того чи іншого проекту (наприклад, будівництва дамби або каналу), необхідно було не лише врахувати фінансові витрати, але й оцінити суспільну користь від його впровадження.

На методологічному рівні значний внесок у розвиток аналізу витрат і вигід зробили економісти Ніколас Калдор і Джон Хікс у середині XX століття. Саме вони сформулювали т. зв. Критерії Калдора-Хікса, які дозволяють оцінювати ефективність рішень навіть у ситуаціях, коли одні учасники виграють, а інші втрачають. За цими критеріями зміни вважаються ефективними, якщо вигоди одних учасників є достатніми для теоретичної компенсації втрат інших (навіть якщо така компенсація не відбувається на практиці). Цей підхід став важливою складовою основ сучасної добробутної економіки.

Подальше вдосконалення СВА відбувалося через розвиток концепцій компенсаційної вартості (Compensating Variation, CV) та еквівалентної вартості (Equivalent Variation, EV), які дозволяють точніше вимірювати зміни у добробуті індивідів за різних економічних сценаріїв. Обидва підходи є способами монетарної оцінки змін у корисності (тобто задоволенні потреб), і дають змогу врахувати суб'єктивне сприйняття вигід та витрат різними соціальними групами.

Таким чином, аналіз витрат і вигід сформувався як результат поєднання практичних запитів держави щодо ефективного розподілу ресурсів та поступового розвитку економічної думки. З часом цей підхід перетворився на

універсальний інструмент оцінки ефективності проєктів, який нині активно використовується як у державному управлінні, так і в бізнесі. Важливо, що СВА дозволяє враховувати не тільки прямі фінансові результати, а й ширший соціальний ефект, що робить його особливо цінним для аналізу суспільно важливих рішень. Історичний шлях розвитку цього методу демонструє, наскільки важливо постійно удосконалювати підходи до оцінки, аби вони були максимально точними та враховували інтереси різних груп населення.

1.2. Теоретико-методологічні засади зовнішнього аудиту

Одним з ключових аспектів ефективного управління підприємством – це контроль за фінансовою діяльністю та дотриманням законодавчих вимог. З огляду на постійне зростання обсягів господарських операцій та ускладнення фінансових структур підприємств, контроль за достовірністю фінансової інформації набуває особливого значення. У цьому контексті зовнішній аудит відіграє важливу роль, адже дозволяє отримати незалежну оцінку фінансової звітності та внутрішніх процесів компанії. Його проведення забезпечує впевненість зацікавлених сторін у достовірності фінансових показників, що є критично важливим для інвесторів, кредиторів та регуляторних органів.

Завдяки зовнішньому аудиту суб'єкти господарювання отримують можливість своєчасно виявити недоліки в системі бухгалтерського обліку й внутрішнього контролю, що, у свою чергу, сприяє підвищенню загальної ефективності управління компанією. Наприклад, результати аудиторської перевірки можуть вказувати на надмірну концентрацію дебіторської заборгованості або на помилки у відображенні доходів і витрат, що потребує коригувальних заходів з боку керівництва.

Згідно з офіційним визначенням Верховної Ради України, аудит фінансової звітності – це аудиторська послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи, представництва іноземного суб'єкта господарювання або іншого суб'єкта, який подає фінансову звітність та/чи консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам [27].

Зовнішній аудит організовується за певною логічною послідовністю етапів, кожен з яких має свою специфіку та методичні підходи. Основними етапами проведення зовнішнього аудиту є:

1. Планування аудиту;
2. Проведення аудиту;
3. Звітування за результатами аудиту;
4. Контроль та оцінка виконання наданих рекомендацій.

Під час планування фінансового аудиту контрольна група має визначити масштаб, час і напрям аудиту, а також розробити програму аудиту. Планування є критичним етапом, оскільки від його якості залежить ефективність подальших аудиторських процедур. На цьому етапі аудитори аналізують попередню інформацію про діяльність підприємства, виявляють основні джерела ризиків та розставляють пріоритети щодо зон найбільшої уваги.

Зокрема, необхідно ідентифікувати характеристики аудиту, такі як його обсяг (наприклад, перевірка окремої фінансової звітності чи консолідованої), очікувані обсяги процедур та їх тривалість. Проводиться аналіз зовнішнього середовища підприємства, розглядаються важливі чинники, такі як зміни у законодавстві, економічна кон'юнктура, специфіка галузі діяльності. Також оцінюються результати попередніх аудитів, якщо такі проводилися, та враховуються виявлені тоді недоліки.

Особливу увагу приділяють визначенню рівня матеріальності відхилення – рівня помилок чи неточностей у звітності, які можуть вплинути на економічні рішення користувачів звітності.

В межах цього підходу виокремлюють наступні види матеріальностей:

- Загальна матеріальність (М) – допустима сума відхилень у всій фінансовій звітності;
- Загальна матеріальність секції фінансової звітності (РМ) – допустимий рівень відхилення у певній частині звітності (наприклад в секції «зобов'язання» чи «дохід»);
- Специфічна матеріальність (АМРТ) – матеріальність щодо окремих видів операцій або балансових статей, які є суттєвими для користувачів.

Крім того, на стадії планування визначається аудиторський ризик, який складається з ризику суттєвого викривлення та ризику невиявлення викривлення фінансової звітності. Ризик суттєвого викривлення передбачає ймовірність того, що фінансова звітність міститиме істотні помилки до початку аудиту. Він, у свою чергу, поділяється на:

- Зовнішні фактори, наприклад:
 - нестабільна економічна ситуація у країні,
 - зміни в законодавстві (зокрема податковому),
 - форс-мажорні обставини (наприклад, стихійні лиха, які можуть призвести до втрати первинних документів);
- Внутрішні фактори, наприклад:
 - організаційні зміни у компанії (зміна керівництва, реструктуризація),
 - зміни облікової політики (наприклад, перехід на нові стандарти обліку),
 - слабка система внутрішнього контролю, виявлена під час попередніх аудитів.

На основі комплексної оцінки цих ризиків визначають рівень аудиторського ризику для кожної секції фінансової звітності, що безпосередньо впливає на обсяг вибірки та інтенсивність аудиторських процедур. Наприклад, якщо аудитор оцінює ризик викривлення в обліку дебіторської заборгованості як високий (через часті випадки невчасної сплати від покупців у минулі періоди), то вибірка документів для перевірки цієї статті буде розширеною.

Оскільки підприємства здійснюють діяльність у різних галузях та умовах ринку, окремі секції їхньої фінансової звітності можуть мати різний рівень ризику суттєвого викривлення, що визначає необхідність диференційованого підходу під час аудиторської перевірки.

Наприклад, у банківській сфері резерви під знецінення кредитів є центральним елементом фінансової звітності, адже кредити становлять основу активів банку. Невірне відображення цих резервів може приховувати реальний рівень кредитного ризику й створювати ілюзію стабільності, що критично для довіри вкладників і регуляторів. У разі невиявлення суттєвого викривлення наслідки можуть бути системними – від погіршення фінансового стану конкретного банку до ризику дестабілізації фінансового ринку в цілому.

Водночас у сфері ритейлу (оптової та роздрібної торгівлі) питання достовірного обліку запасів є не менш важливим. Для таких компаній запаси (товари на складі) часто складають основну частину активів і напряму впливають на розрахунок собівартості проданих товарів і чистого прибутку. Значне завищення або заниження вартості запасів може призводити до викривлення фінансового результату діяльності підприємства, обману інвесторів та кредиторів щодо реального фінансового стану бізнесу. Наприклад, якщо компанія завищує вартість залишків на складі, її прибуток штучно збільшується, що може призвести до неправильного ухвалення рішень інвесторами або помилок у нарахуванні податків.

Проведення аудиту є другою фазою зовнішнього аудиту, під час якої аудиторська команда безпосередньо виконує заплановані процедури збору доказів. Метою цього етапу є отримання достатніх та належних аудиторських доказів для обґрунтування незалежної думки про достовірність фінансової звітності.

На початку фази проведення аудиту здійснюється детальне тестування систем внутрішнього контролю підприємства. Це дає змогу аудитору оцінити надійність внутрішніх процедур та визначити, наскільки можна покладатися на них під час перевірки. Зокрема, аудитори перевіряють існування політик щодо санкціонування витрат, контролю за товарно-матеріальними цінностями, ведення обліку дебіторської заборгованості тощо. Наприклад, у компанії, що займається дистрибуцією товарів, особливу увагу приділяють контролю за рухом товарних залишків на складах.

Паралельно здійснюється тестування операцій – перевірка окремих господарських операцій на відповідність внутрішнім правилам компанії та вимогам облікової політики. Для цього аудитори використовують різні методи, серед яких вибіркове тестування документів, спостереження за проведенням процедур, опитування співробітників та повторне виконання облікових процесів. Наприклад, при аудиті торговельної компанії можуть бути вибрані випадкові операції продажу для перевірки відповідності виставлених рахунків фактичним відвантаженням продукції.

Ключовим елементом фази проведення аудиту є також аналітичні процедури. Аудитори аналізують співвідношення між фінансовими показниками, шукають нетипові відхилення та тренди, що можуть свідчити про можливі викривлення. Для ілюстрації: у банківській установі порівнюється динаміка зміни обсягу кредитного портфеля із створенням резервів під очікувані кредитні збитки, щоб виявити потенційні аномалії.

Особливу увагу на цьому етапі приділяють роботі з суттєвими залишками та операціями. Аудитори перевіряють основні статті фінансової звітності, які можуть мати суттєвий вплив на її достовірність, такі як основні засоби, запаси, дебіторська та кредиторська заборгованість, грошові кошти, доходи і витрати. Наприклад, у виробничій компанії аудитор зосередиться на правильності обліку незавершеного виробництва та оцінці запасів сировини.

Важливим аспектом проведення аудиту є також оцінка подій після дати балансу. Аудитор перевіряє, чи не відбулися після звітної дати події, які суттєво впливають на фінансову звітність. Для прикладу, якщо після завершення фінансового року компанія зазнала значних збитків через розірвання великого контракту, це повинно бути відображено у фінансовій звітності.

У разі виявлення викривлень, аудитори зобов'язані оцінити їхню суттєвість як окремо, так і сукупно. За потреби компанії надаються рекомендації щодо коригування фінансової звітності. Якщо ж керівництво відмовляється внести необхідні зміни, аудитор має відобразити це у своєму висновку.

У результаті фази проведення аудиту формується обґрунтована база для висловлення незалежної думки про достовірність фінансової звітності, що надалі викладається у письмовому аудиторському звіті.

Фаза звітування за результатами аудиту є кульмінаційним етапом зовнішнього аудиту, оскільки на цьому етапі аудитор формулює та документує свою незалежну професійну думку про фінансову звітність замовника. Результатом роботи аудиторської групи стає офіційний аудиторський висновок, який є основним підсумковим документом перевірки.

Першим кроком у межах цієї фази є узагальнення всіх отриманих аудиторських доказів та зіставлення їх з початковими цілями перевірки. Аудитор має впевнитися, що зібрані докази є достатніми (тобто охоплюють усі суттєві аспекти діяльності) та належними (тобто достовірними й обґрунтованими).

Наприклад, якщо під час аудиту компанії з роздрібної торгівлі було перевірено лише частину торговельних операцій, аудитор оцінює, чи ця вибірка є репрезентативною для всього обсягу продажів.

На основі узагальнення даних формується висновок про відповідність фінансової звітності встановленим стандартам: міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ), національним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку (П(С)БО) або іншим відповідним нормативним актам. При цьому аудитор оцінює, чи є виявлені відхилення суттєвими та чи впливають вони на достовірність фінансової звітності в цілому.

Залежно від результатів перевірки аудитор може надати один із типів висновків:

- Безумовно-позитивний висновок, якщо фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах достовірно відображає фінансовий стан компанії.
- Висновок з застереженням, якщо виявлені окремі суттєві відхилення, але в цілому звітність залишається достовірною.
- Негативний висновок, якщо викривлення є настільки суттєвими та всеохоплюючими, що звітність не відображає реального фінансового стану.
- Відмова від надання висновку, якщо аудитор не зміг отримати достатні й належні докази для формулювання думки.[28]

Наприклад, при аудиті виробничої компанії може виникнути ситуація, коли аудитор виявляє, що запаси на складах суттєво завищені, і керівництво відмовляється їх переоцінити. У такому випадку можливе формулювання висновку з застереженням або навіть негативного висновку залежно від масштабу викривлення.

Окрім самого аудиторського висновку, часто формується так званий менеджмент-ліст – окремий документ, який адресований керівництву

підприємства. У цьому листі аудитор зазначає виявлені недоліки у системах обліку та внутрішнього контролю, а також надає рекомендації щодо їх усунення. Такий лист має практичну цінність для підприємства, оскільки містить конкретні поради для підвищення ефективності управлінських процесів. Наприклад, для рітейл-компанії аудитор може рекомендувати впровадження автоматизованої системи інвентаризації товарів для зниження ризику помилок у обліку.

У процесі звітування важливо дотримуватися принципів об'єктивності, чіткості та прозорості формулювань. Аудиторський висновок має бути зрозумілим як для професійних користувачів фінансової звітності, так і для ширшого кола зацікавлених сторін, таких як інвестори, кредитори чи державні органи нагляду.

Після завершення основного аудиту та надання аудиторського висновку важливо не лише зафіксувати виявлені недоліки, а й оцінити, наскільки ефективно суб'єкт господарювання реагує на рекомендації аудитора. Саме цим завданням і присвячена четверта фаза зовнішнього аудиту – контроль та оцінка впровадження наданих рекомендацій.

На цьому етапі аудиторська фірма або відповідальна аудиторська група може ініціювати проведення супровідного моніторингу або follow-up audit. Такий моніторинг передбачає перевірку заходів, вжитих підприємством у відповідь на виявлені зауваження, а також визначення ступеня усунення ризиків, на які було вказано у фінальному звіті.

Контроль за виконанням рекомендацій може мати декілька форматів:

- Документальний контроль, який передбачає аналіз наданих підприємством підтверджуючих документів (наказів, положень, оновлених процедур, внутрішніх аудитів тощо).
- Повторні перевірки на місці, що здійснюються у разі суттєвих зауважень або ризиків для компанії.

- Опитування відповідальних осіб або внутрішніх аудиторів для оцінки реального впровадження змін у практику.

Особливу увагу приділяють найбільш суттєвим відхиленням, які могли мати вплив на фінансову звітність або внутрішній контроль підприємства. Наприклад, якщо в ході аудиту було виявлено суттєві порушення в системі управління ризиками, контрольна перевірка обов'язково включатиме оцінку заходів, які були впроваджені для виправлення ситуації.

На практиці механізм контролю виконання рекомендацій може виглядати так:

- Банк, у якому виявлено недоліки в процедурі кредитного аналізу, надає аудиторам оновлені регламенти перевірки позичальників, результати внутрішніх аудитів нових кредитних портфелів та інші документи, що підтверджують зміну підходів.
- Виробниче підприємство, де були зафіксовані порушення в обліку запасів, організовує інвентаризацію та передає аудитору результати перевірки на відповідність новим правилам обліку.

На завершення цієї фази формується звіт про результати контролю виконання рекомендацій, який може бути офіційним документом або внутрішнім висновком аудиторської компанії. У разі серйозних порушень, які не були усунені, аудитори можуть рекомендувати проведення додаткового аудиту або повідомити відповідні регуляторні органи.

1.3. Методи аналітичного забезпечення зовнішнього аудиту

Ефективність зовнішнього аудиту значною мірою залежить від правильного застосування аналітичних методів, які забезпечують глибоке розуміння фінансового стану підприємства, виявлення ризиків та підтвердження достовірності фінансової інформації. Аналітичне забезпечення є необхідною складовою процесу аудиту, адже воно дозволяє аудитору не лише перевіряти

окремі операції чи документи, але й формувати обґрунтовану професійну думку про загальний стан справ у компанії.

Аналізуючи фінансову інформацію, аудитори не обмежуються лише перевіркою правильності проведення окремих операцій чи відповідності документів встановленим стандартам. Їх завдання полягає у виявленні прихованих ризиків, потенційних схем маніпуляцій, ознак шахрайства або фінансової нестабільності, які можуть істотно впливати на загальну картину діяльності підприємства. Саме тому аналітичні методи є не допоміжним, а ключовим інструментом у досягненні цілей аудиту.

Аналітичне забезпечення передбачає системний підхід до оцінки фінансових і нефінансових показників, зіставлення їх із попередніми періодами, планами, прогнозами, а також із загальноприйнятими галузевими орієнтирами. На практиці це дозволяє аудиторам ідентифікувати аномальні відхилення, виявляти ризикові ділянки та визначати напрями, які потребують глибшого дослідження. Наприклад, раптове зростання дебіторської заборгованості без відповідного збільшення обсягів продажів може свідчити про ризик неправомірного визнання доходу або проблеми зі стягненням боргів.

Важливою особливістю застосування аналітичних процедур є їхня гнучкість та залежність від специфіки діяльності об'єкта аудиту. Для банків, страхових компаній чи інших фінансових установ пріоритетними можуть бути методи контролю за обсягами резервів і зобов'язань, тоді як для виробничих чи торговельних підприємств ключову роль відіграватиме аналіз вартості запасів, амортизації основних засобів або правильності обліку доходів і витрат.

Крім того, аналітичне забезпечення зовнішнього аудиту сприяє формуванню аудиторського судження на основі об'єктивних даних, зменшуючи ризик прийняття суб'єктивних або упереджених рішень. Це особливо важливо у випадках, коли аудит проводиться в умовах обмеженої кількості доказів або коли

підприємство має складну структуру діяльності, що потребує комплексного підходу до аналізу його фінансової звітності.

Аналітичні процедури використовуються на всіх етапах аудиторського процесу – від планування до завершення аудиту. На початковій стадії вони допомагають визначити загальний стан об'єкта аудиту та виділити сфери з підвищеним ризиком. Під час виконання основних аудиторських процедур аналітичний підхід дозволяє оперативно виявляти невідповідності та концентрувати ресурси на найбільш критичних аспектах. На етапі складання висновку аналітичні методи допомагають аудиторам формувати остаточну думку щодо достовірності фінансової звітності.

Розуміння характеру і правильне застосування аналітичних методів є передумовою якісного аудиторського супроводження, нижче наведено характеристику ключових методів, що лежать в основі аналітичного забезпечення зовнішнього аудиту.. Основними серед них є:

- Перевірка – дослідження первинних документів та облікових записів для встановлення їх достовірності. Прикладом є аналіз рахунків-фактур для перевірки реальності поставок товару.
- Запит – формальні та неформальні звернення до обізнаних осіб усередині чи поза межами компанії. Наприклад, аудитор може звернутися до фінансового директора для уточнення інформації щодо специфічної облікової політики.
- Анкетування – заповнення спеціально підготовлених опитувальників працівниками підприємства, що дозволяє швидко і системно зібрати інформацію про процеси або ризики.
- Підтвердження – отримання незалежних підтверджень від третіх сторін, наприклад, запит банківської виписки для підтвердження залишків на рахунках.

- Перерахунок – перевірка арифметичної точності документів, наприклад, перерахунок підсумків у відомостях нарахування заробітної плати.

- Аналітичні процедури – порівняння фактичних даних із прогностичними показниками або галузевими стандартами для виявлення відхилень, що можуть свідчити про можливі помилки або шахрайські дії. Наприклад, порівняння валового прибутку з аналогічними підприємствами ринку.

На додаток до стандартних процедур аудитор активно застосовує методи фактичного контролю:

- Інвентаризація – фізична перевірка наявності активів, наприклад, перерахунок основних засобів або товарних залишків на складах.

- Контрольний замір, експертна оцінка, спостереження – використання незалежних замірів або висновків експертів для підтвердження об'єктивності інформації.

- Зустрічна звірка документів – метод, що передбачає співставлення первинних документів з різних джерел, наприклад, звірку актів приймання-передачі з бухгалтерським обліком і фактичними даними.

Крім того, у межах аудиторської перевірки застосовуються й інші методи документального контролю:

- Звіряння (порівняння даних з різних джерел);
- Верифікація (перевірка правильності оформлення документів);
- Огляд (візуальне вивчення документів або активів);
- Оцінка (висловлення професійної думки про адекватність або ризику);
- Повторне обчислення (самостійна перевірка розрахунків клієнта);

- Порівняння (зіставлення показників за різні періоди або з еталонними величинами);
- Тестування (випробування ефективності процесів, наприклад, контролю за витратами);
- Узагальнення (зведення отриманих даних для формування висновків).

Важливо зазначити, що у випадку виявлення матеріальних відхилень аудитори фіксують їх у спеціальних робочих документах, запитують пояснення у керівництва об'єкта аудиту, а отриману інформацію використовують як частину сукупних аудиторських доказів. Наприклад, якщо аудитор виявляє розбіжності між сумами дебіторської заборгованості у фінансовій звітності та підтвердженнями контрагентів, це потребує подальшого аналізу можливих причин: від помилок у обліку до ознак потенційного шахрайства.

РОЗДІЛ 2. ЕТАПНЕ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІЗУ ВИТРАТ І ВИГІД (СВА) ПІДПРИЄМСТВОМ У ПРОЦЕСІ ЗОВНІШНЬОГО АУДИТУ

2.1. Застосування ex ante СВА на етапі прийняття рішення про доцільність проведення зовнішнього аудиту

Одним із ключових завдань управлінського аналізу є прийняття економічно обґрунтованих рішень, які забезпечують ефективне використання ресурсів та мінімізацію ризиків. У цьому контексті застосування аналізу витрат і вигід доцільне не лише в сфері публічного управління, а й у корпоративному секторі – зокрема, на етапі планування зовнішнього аудиту. Саме ex ante СВА, тобто аналіз, що проводиться до прийняття рішення, дозволяє об'єктивно оцінити, чи варто залучати зовнішнього аудитора, з огляду на співвідношення очікуваних вигід та витрат, пов'язаних з аудиторськими послугами.

Зовнішній аудит, з одного боку, створює додаткові витрати для підприємства, зокрема у вигляді оплати праці аудитора, часових затрат персоналу на супровід перевірки, можливих витрат на виправлення помилок, виявлених у звітності. З іншого боку, він може принести низку економічних вигід: підвищення довіри з боку інвесторів та кредиторів, зниження вартості капіталу, мінімізація санкцій з боку контролюючих органів, виявлення внутрішніх неефективностей та зменшення ймовірності шахрайства. Усе це робить рішення про проведення аудиту не суто формальним, а стратегічним вибором підприємства, який потребує ретельного аналітичного обґрунтування.

Варто зауважити, що саме в ex ante фазі формуються очікування від аудиту. Застосування СВА на цьому етапі дає змогу кількісно і якісно оцінити ці очікування, порівнюючи прогнозовані вигоди (наприклад, зростання ринкової капіталізації, покращення кредитного рейтингу) з прямими та непрямими витратами. Крім того, цей підхід дає змогу узгодити інтереси різних зацікавлених сторін – власників, управлінців, зовнішніх партнерів шляхом демонстрації, як аудит може вплинути на загальну фінансову стійкість та конкурентоспроможність підприємства. У практиці, особливо в умовах

нестабільного середовища, саме такі оцінки є вирішальними при розробці політики внутрішнього контролю та управління ризиками.

Прийняття рішення про проведення зовнішнього аудиту не завжди є наслідком прямої законодавчої вимоги. Зазвичай це стратегічна ініціатива підприємства, спрямована на підвищення рівня фінансової прозорості, вдосконалення системи внутрішнього контролю або покращення відносин із зовнішніми контрагентами. У такому випадку постає потреба в кількісному обґрунтуванні цього рішення, що й зумовлює актуальність застосування методології аналізу витрат і вигід на стадії планування аудиту (*ex ante* СВА).

Суть цього підходу полягає у порівнянні очікуваної вигоди від проведення аудиту з витратами, які передбачає така послуга. В основі аналізу лежить базове економічне правило: доцільність інвестиції підтверджується тоді, коли вигоди перевищують витрати. Для формалізації цього підходу використовуються два ключові інструменти: чиста теперішня вартість (Net Present Value, NPV) та коефіцієнт вигід і витрат (Benefit-Cost Ratio, BCR).

Розрахунок NPV для оцінки доцільності проведення аудиту

Формула розрахунку чистої теперішньої вартості має вигляд:[29]

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{Rt}{(1+r)^t} \quad (2.1)$$

де:

- Rt – чисті очікувані вигоди, отримані в періоді t
- r – ставка дисконту,
- n – кількість періодів.

Відповідно, чисті очікувані вигоди можна трактувати як:

$$Rt = Bt - Ct \quad (2.2)$$

де:

Bt – вигоди, отримані в періоді t ;

Ct – витрати в періоді t .

Якщо $NPV > 0$, то проєкт доцільно реалізовувати.

Для кращого розуміння застосування NPV в оцінці ефекту проведення зовнішнього аудиту, розглянемо наступні приклади:

Приклад 1 (Підприємство, з обов'язковою вимогою до проходження зовнішнього аудиту)

Згідно з законодавством, великі компанії та компанії, що належать до фінансового сектору зобов'язані щорічно проходити зовнішній аудит. Проте навіть за наявності такої вимоги доцільно оцінити економічні наслідки цієї перевірки. Припустімо, що витрати на аудит становлять 1,000 тис. грн, очікувана вигода (зменшення вартості капіталу через підвищення кредитного рейтингу, уникнення штрафів та виявлення внутрішніх порушень) оцінюється в 1,300 тис. грн за перший рік. Дисконтною ставкою будемо вважати середньорічну ставку НБУ за 2024 рік, що складає 13.5%. За таких умов:

$$NPV = \frac{1300 - 1000}{(1 + 0.135)^1} \approx 264.317 \text{ тис. грн}$$

Оскільки $NPV > 0$, аудит доцільно проводити не лише з формальної, але й з економічної точки зору.

Приклад 2 (Підприємство малих розмірів, для якого аудит не є обов'язковим):

Припустімо, що невелике ІТ-підприємство планує залучити іноземного інвестора. Інвестор ставить умовою проведення зовнішнього аудиту для підтвердження достовірності фінансової звітності. Витрати на аудит складуть 80

тис. грн, а очікуваний ефект – залучення інвестицій на 1 млн грн під вигідні умови (із зниженням вартості капіталу на 3%). Розрахуємо вигоди у вигляді економії на вартості капіталу:

$$B_0 = 1,000 * 0.03 = 30 \text{ тис. грн}$$

$$NPV = \frac{30 - 80}{(1 + 0.135)^1} \approx -44.052 \text{ тис. грн}$$

Формально, $NPV < 0$, однак у цьому прикладі аудит є умовою залучення капіталу, що змінює логіку прийняття рішення. У таких випадках доцільно розглянути коефіцієнт вигід і витрат.

Коефіцієнт вигід і витрат (Benefit-Cost Ratio, BCR) – це показник, що використовується для оцінки ефективності проектів або інвестицій. Він обчислюється як співвідношення вигід (прибутків або економії) до витрат на реалізацію проекту. Якщо BCR більше за 1, це означає, що вигоди перевищують витрати, і проект є економічно доцільним. Якщо ж BCR менше 1, це вказує на нерентабельність проекту, адже витрати перевищують вигоди.

Розрахунок BCR:

$$BCR = \frac{\sum_{t=1}^n \frac{B_t}{(1+r)^t}}{\sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+r)^t}} \quad (2.3)$$

де:

- B_t – вигоди, отримані в момент часу t (наприклад, зростання доходів, економія витрат);
- C_t – витрати, понесені в момент часу t (наприклад, витрати на реалізацію проекту);
- r – ставка дисконтування, що враховує вартість грошей з часом (наприклад, ставка відсотка або середня рентабельність);
- n – кількість періодів, для яких проводиться оцінка (наприклад, кількість років);

- t – період часу (зазвичай це роки або квартали).

Якщо $BCR > 1$, то вигоди перевищують витрати.

У випадку ІТ-підприємства:

$$BCR = \frac{\frac{30}{(1+0.135)^1}}{\frac{80}{(1+0.135)^1}} = 0.375$$

Проте, якщо розглядати довгостроковий ефект від залучення інвестицій, наприклад, додатковий прибуток у розмірі 500 тис. грн протягом 3 років, то розрахунок набуває іншого вигляду:

$$NPV = \sum_{t=1}^3 \frac{170}{(1 + 0.135)^t} - 80 \approx 318.013 \text{ тис. грн}$$

У такому випадку рішення про аудит є економічно обґрунтованим.

Отже, після здійснення розрахунків як за методом чистої приведеної вартості (NPV), так і за коефіцієнтом вигід до витрат (BCR), постає питання: який із підходів є більш надійним або зручним для прийняття управлінського рішення щодо доцільності проведення аудиту?

Метод NPV дозволяє оцінити загальну вигоду від проєкту в грошовому еквіваленті: із прогнозованих вигід віднімаються витрати, і все це з урахуванням фактора часу (тобто дисконтовано). Якщо результат додатний, то аудит вважається економічно доцільним. Його головна перевага – це те, що ми отримуємо чітке числове значення, яке показує, скільки підприємство отримає «понад» вкладене. Однак слабким місцем цього підходу є те, що він не враховує масштаб проєкту. Наприклад, NPV великого підприємства може бути набагато вищим, але це не означає, що аудит у меншій компанії є менш ефективним.

Метод BCR, навпаки, дозволяє порівнювати вигоди й витрати у відносному вираженні. Тобто ми дізнаємось, скільки гривень вигоди припадає на кожну вкладену гривню. Якщо результат більший за 1, аудит вважається

виправданим. Такий підхід особливо зручний, коли потрібно порівнювати кілька варіантів або коли ресурси обмежені. Проте його мінус у тому, що він не показує, скільки конкретно можна заробити – тобто він не дає абсолютної оцінки вигоди.

Саме тому, найкращим рішенням є поєднання обох методів. NPV допоможе побачити загальний економічний ефект, а BCR покаже, наскільки ефективно використовуються ресурси. У комплексі вони дозволяють підприємству прийняти зважене рішення щодо проведення аудиту, особливо якщо йдеться про вибір між декількома альтернативами чи про доцільність проведення аудиту за власною ініціативою.

2.2. In media res СВА як інструмент оцінювання ефективності аудиту в процесі його здійснення

У той час як *ex ante* СВА допомагає ухвалити рішення щодо доцільності проведення зовнішнього аудиту ще до його початку, на практиці не менш важливо оцінювати ефективність аудиту під час його виконання. У цьому контексті особливу цінність має підхід *in media res* СВА, який дозволяє гнучко реагувати на нові обставини, що виникають у ході перевірки, та коригувати ресурси, обсяг і глибину аудиторських процедур у режимі реального часу.

Реальні умови діяльності підприємства можуть суттєво змінюватися навіть протягом одного звітного періоду. Наприклад, в процесі аудиту можуть виявлятися нові фактори ризику – такі як погіршення фінансових показників, втрата ключового партнера чи відкриття податкових перевірок. Такі обставини впливають як на зміст аудиторських процедур, так і на витрати, необхідні для їх реалізації. Відповідно, виникає потреба в інструменті, який дозволяє оперативно переоцінити баланс вигід і витрат, щоб аудит залишався ефективним і виправданим економічно.

Крім того, інтерес до поточної оцінки зростає в умовах обмежених ресурсів, коли аудитор або підприємство мають визначати пріоритети в розподілі часу й зусиль. Наприклад, в умовах фіксованого бюджету на аудит *in media res* СВА може підказати, чи доцільно проводити розширене тестування певних операцій, або ж зосередитися на ключових аспектах внутрішнього контролю.

Також такий підхід дозволяє краще комунікувати з менеджментом підприємства: звітування не лише *ex post*, а й проміжне інформування щодо попередніх висновків, очікуваних вигід (наприклад, виявлених резервів або ризиків) та вартості їх досягнення, формує довіру до аудитора та відкриває можливості для коригувань ще до завершення перевірки.

Застосування *in media res* аналізу витрат і вигід передбачає використання гнучких та адаптивних підходів, які дозволяють поєднувати економічний аналіз з оперативним управлінням процесом аудиту.

Серед найбільш поширених практичних підходів до реалізації in media res СВА можна виділити наступні:

1. **Моніторинг ресурсного навантаження з боку підприємства.** Хоча часові межі та планові трудозатрати на проєкт зазвичай визначаються аудиторською фірмою внутрішньо, підприємство все ж може здійснювати моніторинг власних ресурсів, залучених до процесу супроводу перевірки. Наприклад, під час великого аудиту частина фінансової служби може бути вимушено переведена в режим підтримки, що знижує їхню продуктивність у поточних завданнях. Аналіз in media res дозволяє виявити подібне навантаження на ранньому етапі, переоцінити розподіл внутрішніх ресурсів, і, за потреби, тимчасово делегувати обов'язки іншим підрозділам.

2. **Реакція на виявлені ризикові сигнали в реальному часі.** Не зважаючи на те, що звіт про аудит формується наприкінці перевірки, деякі критичні сигнали або підозрілі транзакції можуть бути зафіксовані аудиторами ще в процесі роботи. У межах in media res СВА підприємство може домовитися з аудитором про попереднє повідомлення про суттєві ризики або неефективні контролі одразу після їх ідентифікації. Це дає змогу менеджменту вже під час перевірки ініціювати внутрішні зміни або додаткові перевірки в ризикових зонах, а також оперативно мінімізувати можливі втрати.

3. **Розширення аудиторських процедур через виявлену неефективність контролю.** Однією з ключових точок застосування in media res СВА є ситуації, коли аудитори виявляють слабкий рівень внутрішнього контролю, що вимагає розширення обсягу процедур для забезпечення достатнього рівня впевненості. У такому разі підприємство має враховувати можливе подовження строків перевірки та зростання витрат, а також переглянути власні підходи до внутрішнього аудиту й контролю. Оцінка доцільності такого розширення процедур у процесі перевірки є ще одним прикладом застосування цього виду СВА, що дозволяє балансувати між витратами на аудит і вигодами від підвищення достовірності звітності.

4. **Комунікація з клієнтом.** Застосування *in media res* СВА вимагає тісної взаємодії з управлінським персоналом підприємства. Проміжні результати аналізу можуть бути використані для уточнення цілей аудиту, забезпечення обґрунтованості рекомендацій та підвищення прозорості процесу. Завдяки цьому клієнт не лише бачить хід роботи, але й краще розуміє, за що саме сплачує та яку цінність отримує.

5. **Адаптація до зовнішніх умов.** Поточна аналітика дозволяє реагувати на зміни в макро- чи мікросередовищі, які можуть вплинути на доцільність або пріоритетність аудиторських процедур. Наприклад, раптова зміна валютного курсу, яка загрожує переоцінкою зобов'язань, може стати приводом для перегляду зони ризику й додаткової уваги до фінансових інструментів.

Ці підходи не є взаємовиключними – на практиці вони зазвичай застосовуються в комбінації, залежно від специфіки підприємства, поставлених завдань аудиту та поточних умов.

Досить важливим практичним аспектом застосування *in media res* СВА під час аудиту є розробка системи внутрішнього моніторингу, яка дозволяє у реальному часі відстежувати баланс між вигодами та витратами. Щоб забезпечити ефективне управління процесом перевірки, підприємству необхідно заздалегідь визначити набір ключових показників ефективності (KPI), які можна фіксувати та оперативно аналізувати.

З боку витрат, до таких показників можуть належати:

- **Рівень залучення персоналу** – кількість людино-годин, які співробітники витрачають на підготовку документів, зустрічі з аудиторами, виправлення помилок.
- **Витрати на повторну підготовку даних або документів** – особливо у випадках, коли аудитори просять додаткові або змінені форми звітності.
- **Зростання витрат на аудит** у порівнянні з початковим бюджетом, якщо процедура розширюється через виявлені ризики.

Щодо вигід, корисно враховувати такі індикатори:

- **Попередньо виявлені ризики або помилки**, які ще до завершення аудиту можуть бути усунені підприємством, що знижує ймовірність санкцій або репутаційних втрат.
- **Реакція менеджменту** – швидкість та ефективність ухвалення рішень на основі проміжних аудиторських спостережень.
- **Залученість керівництва** у процес аудиту – частота взаємодії з аудиторами, участь у нарадах тощо.

Для об'єктивного моніторингу ці показники можуть фіксуватись у вигляді таблиць або динамічних звітів, які оновлюються щотижня або після завершення ключових етапів аудиту (наприклад, перевірки внутрішнього контролю чи тестування операцій). У разі відхилень від запланованих значень менеджмент має змогу оперативно реагувати: перерозподілити ресурси, посилити контроль за певними ділянками або ініціювати додаткову перевірку внутрішніх процедур.

Це також дозволяє сформувати більш структурований зворотний зв'язок, який після завершення аудиту може бути використаний для поліпшення майбутньої підготовки до перевірок, удосконалення внутрішньої звітності чи покращення системи внутрішнього контролю в цілому.

У процесі зовнішнього аудиту важливо не лише здійснювати оцінювання ефективності за допомогою ключових показників, але й належно використовувати отримані проміжні дані для покращення комунікації між

аудитором і клієнтом. В даному випадку *in media res* СВА може виступати не просто інструментом контролю, а ще й основою для формування конструктивного зворотного зв'язку, який впливає на гнучкість і якість взаємодії сторін упродовж аудиторського проєкту.

Зворотний зв'язок під час перевірки дозволяє:

- своєчасно виправити критичні недоліки, виявлені у внутрішньому контролі або обліковій політиці, ще до складання остаточного аудиторського висновку;
- скоригувати поведінкові та процедурні аспекти з боку персоналу, наприклад, уточнити правила документообігу або стандартизувати підходи до зберігання первинних документів;
- створити основу для вдосконалення внутрішньої комунікації у компанії, адже зворотний зв'язок від аудиторів часто виявляє слабкі місця у взаємодії між підрозділами.

Такі результати не завжди відображаються у фінальному аудиторському висновку, однак саме завдяки *in media res* підходу підприємство отримує додану цінність – доступ до експертної думки щодо поточних процесів, які можуть бути поліпшені ще до завершення перевірки.

На практиці це може бути реалізовано через регулярні короткі звіти з боку аудиторської команди (наприклад, щотижневі або після завершення тестів внутрішнього контролю), презентації проміжних знахідок для керівництва або спільні обговорення ризиків. Особливо ефективним є використання так сесій, під час яких окреслюються найбільш критичні проблеми, що вимагають негайного реагування з боку клієнта.

Такий формат дозволяє не лише підвищити ефективність аудиту в реальному часі, але й забезпечити більшу прозорість і довіру у відносинах між аудитором і підприємством, що, у свою чергу, підвищує загальну якість фінансової звітності та управлінських рішень.

Застосування підходу *in media res* СВА у процесі зовнішнього аудиту, попри його очевидні переваги, супроводжується рядом обмежень і практичних складнощів, які необхідно враховувати як аудиторам, так і підприємствам. Основною проблемою є відсутність усталених методологічних підходів до здійснення такого аналізу. На відміну від *ex ante* та *ex post* підходів, які вже здобули широке визнання в контексті проєктного аналізу та оцінки регуляторних рішень, концепція *in media res* СВА наразі перебуває на етапі становлення як самостійний інструмент в практиці аудиту, поступово інтегруючись у внутрішні процедури контролю та оцінювання. Це зумовлює певну фрагментарність у підходах і недостатню стандартизацію показників, що, у свою чергу, ускладнює порівнянність результатів та їх об'єктивну інтерпретацію.

Ще одним викликом є обмежена доступність оперативних даних, необхідних для повноцінного проведення оцінки вигід і витрат у реальному часі. Часто підприємства не мають налагоджених процесів збору аналітичної інформації, яка дозволяє зафіксувати, наприклад, часові витрати персоналу на супровід аудиту чи оперативні витрати на виконання запитів аудиторів. У результаті оцінка стає частково інтуїтивною або залежить від суб'єктивного бачення окремих менеджерів. Без належної автоматизації обліку залучених ресурсів та впровадження внутрішніх процедур моніторингу, повноцінне застосування *in media res* СВА стає малореалістичним.

Крім того, високий рівень адаптивності аудиторських процедур, притаманний даному підходу, потребує гнучкої комунікації та довіри між сторонами. У випадках, коли якісна співпраця між аудиторами та клієнтом не налагоджена або є недовіра до попередніх висновків, будь-які проміжні зміни у програмі аудиту можуть сприйматися як неузгоджені або невинуваті. Відповідно, без належних професійних стосунків та узгодженого механізму ухвалення рішень щодо перегляду обсягу процедур, застосування СВА під час перевірки може спровокувати конфлікти або зниження ефективності аудиту загалом.

Ще одна проблема полягає у ризику надмірного акценту на витратах на шкоду якості аудиту. У спробі зменшити поточні витрати або уникнути перенавантаження персоналу, менеджмент може наполягати на скороченні процедур, навіть попри їхню важливість. *In media res* СВА у такому разі може бути використаний не як інструмент балансування, а як аргумент для мінімізації аудиторського втручання, що суперечить основній меті перевірки – формуванню обґрунтованої думки про достовірність звітності.

Не менш важливим обмеженням є і часовий тиск, властивий більшості аудиторських проєктів. У стислі строки завершення перевірки часто не залишають достатньо простору для глибокого аналізу доцільності окремих процедур «на ходу». У таких умовах оперативність бере гору над ретельністю, а прийняття рішень відбувається швидше за інерцією або в межах первинного плану, без достатньої переоцінки витрат і вигід.

Застосування *in media res* СВА безумовно відкриває нові можливості для посилення управлінського супроводу аудиту, проте потребує виваженого та обережного підходу. Втручання в аудит під час його проведення може призвести до небажаного тиску на незалежність аудитора, викривлення його висновків або створення конфлікту інтересів. Крім того, надмірна адміністративна реакція на проміжні результати аудиту здатна порушити логіку виконання аудиторських процедур і знизити якість перевірки. Саме тому *in media res* аналіз вигід і витрат має застосовуватись лише як додатковий управлінський інструмент, а не як засіб оперативного контролю аудиторів.

2.3. Використання ex post СВА для оцінки результативності зовнішнього аудиту після його завершення

Після завершення зовнішнього аудиту підприємства отримують не лише фінальну аудиторську думку, а й об'ємний масив інформації щодо власної діяльності, внутрішніх контрольних процедур, а також слабких і сильних сторін управлінської та облікової систем. В даній ситуації ex post СВА (аналіз витрат і вигід після завершення проєкту), виступає інструментом, що дозволяє оцінити фактичну результативність проведеного аудиту не з формального, а з економічного погляду.

Такий підхід дає можливість зіставити очікувані ефекти аудиту з фактично досягнутими результатами. Особливо важливим це є у випадках, коли аудит не є обов'язковим і здійснюється з ініціативи підприємства. В ex post СВА визначається, наскільки інвестиції у зовнішню перевірку були виправданими: чи було виявлено суттєві ризики, наскільки ефективно реалізовано рекомендації, чи спостерігаються позитивні зміни в поведінці зовнішніх користувачів фінансової звітності.

Порівняно з іншими видами СВА, саме ex post дозволяє працювати з максимально наближеними до реальності даними, спираючись не на очікування чи припущення, а на факти. Проте й цей метод потребує зваженого підходу: іноді вигоди від аудиту мають відтермінований характер або важко піддаються кількісній оцінці. Водночас проведення такого аналізу є важливим елементом побудови зворотного зв'язку та накопичення аналітичної бази для майбутніх рішень про доцільність аудиту.

Головним етапом застосування ex post СВА є детальне зіставлення фактичних вигід і витрат, що виникли внаслідок проведення зовнішнього аудиту. На відміну від прогностичного підходу ex ante, тут оцінка ґрунтується не на очікуваннях, а на реальних показниках, які можна задокументувати та проаналізувати.

До фактичних вигід від завершеного аудиту можуть належати:

- підвищення кредитного рейтингу підприємства;
- спрощений доступ до банківського фінансування або кращі умови кредитування;
- укладання угод з новими контрагентами завдяки підвищенню рівня довіри;
- виявлення та усунення помилок, які могли б призвести до штрафів, збитків або репутаційних втрат;
- зміцнення внутрішніх контрольних процедур;
- підвищення прозорості звітності для потенційних інвесторів чи акціонерів.

Також не варто недооцінювати непрямі вигоди, зокрема покращення ділової репутації, зменшення ризику шахрайства чи прихованих збитків, зростання впевненості менеджменту у власних управлінських рішеннях.

З іншого боку, до фактичних витрат можна віднести:

- оплату аудиторських послуг;
- витрати часу персоналу на підготовку та супровід перевірки;
- можливі витрати на усунення виявлених порушень або невідповідностей;
- витрати, пов'язані з впровадженням рекомендацій аудитора (якщо вони передбачають додаткові ресурси).

Ці витрати доцільно групувати у прямі та непрямі. Прямі – це оплата аудитора, супровід перевірки тощо. Непрямі – це, наприклад, втрати часу персоналу, перерозподіл ресурсів або короткострокові затримки у внутрішніх процесах.

На цьому етапі формується база для подальших розрахунків ефективності: зібрані дані щодо вигід та витрат дозволяють обчислити такі показники, як NPV (Net Present Value) та BCR (Benefit-Cost Ratio).

Також важливо враховувати, що не всі вигоди мають грошове вираження – наприклад, репутаційні чи стратегічні наслідки можуть бути критично важливими, хоч і складними для кількісної оцінки. У таких випадках *ex post* СВА можна доповнити якісними методами аналізу: опитуванням управлінців, оцінкою змін у стосунках із зацікавленими сторонами тощо.

На практиці після аудиторського аналізу одними з найбільш зручних та інформативних методів є розрахунок чистої приведеної вартості (NPV) та коефіцієнта вигоди/витрат (BCR). Вони дозволяють зрозуміти, наскільки проведення аудиту було вигідним для підприємства з точки зору фінансового результату.

Показник Net Present Value (NPV) (2.1) дозволяє визначити, чи вигоди від певного заходу (в нашому випадку – зовнішнього аудиту) перевищують витрати на його здійснення з урахуванням фактора часу.

У розділі 2.1 було наведено приклад розрахунку витрат і вигід при плануванні аудиту за допомогою *ex ante* СВА. Для оцінки результатів, отриманих під час виконання аудиту, здійснено аналіз *ex post* СВА. Припустимо, що після завершення аудиту підприємство, що було замовником аудиту провело *ex post* СВА аналіз та виявила наступне:

Витрати за контрактом залишаємо фіксованими: 1,000 тис. грн;

Дисконтна ставка залишається: 13.5% (0.135);

Вигоди залишилися на рівні 1,300 тис. грн;

Непрямі витрати на додаткові внутрішні перевірки та витрачений час працівників склали 100 тис. грн

За таких умов NPV набуває наступного значення:

$$NPV = \frac{1300 - 1000 - 100}{(1 + 0.135)^1} \approx 45.37 \text{ тис. грн}$$

Відповідно, проведення аудиту все ще є економічно доцільним, не зважаючи на те, що показник менше за розраховане значення на етапі *ex ante*

СВА. Для додаткового підтвердження доцільності варто скористатись іншим критерієм ефективності – коефіцієнтом співвідношення вигід до витрат (Benefit-Cost Ratio, BCR). Цей індикатор демонструє, скільки одиниць вигоди припадає на кожен вкладений одиницю витрат. На відміну від NPV, який вимірює абсолютну економічну вигоду, BCR дає можливість порівнювати ефективність кількох альтернативних варіантів з погляду їх відносної віддачі. Значення BCR, яке перевищує 1, свідчить про те, що вигоди переважають витрати, і проєкт є доцільним.

Розглянемо практичний приклад розрахунку BCR. В умовах проведеного аудиту прямі витрати, що включають оплату зовнішньої аудиторської фірми, склали 900 тис. грн і були понесені одразу на початку періоду. Додатково, протягом усього процесу здійснювалися непрямі витрати (зокрема витрати на залучення внутрішнього персоналу, технічну підтримку, обробку інформації тощо), які в загальному становили 200 тис. грн та розподілялися рівномірно протягом року.

За результатами аудиту підприємству вдалося уникнути кількох значних фінансових ризиків і покращити контроль над витратами, що в грошовому еквіваленті принесло вигоду на рівні 1350 тис. грн. Вигоди вважаються реалізованими в кінці року.

Дисконтна ставка НБУ за 2024 рік становить 13.5%. Для непрямих витрат, що понесені рівномірно, застосовується ставка на півроку (0.5 року).

З огляду на це, коефіцієнт BCR розраховується за наступною формулою:

$$BCR = \frac{\frac{1350}{1 + 0.135}}{900 + \frac{200}{(1 + 0.135)^{0.5}}} = 1.09$$

Отримане значення $BCR = 1.09$ свідчить про економічну доцільність здійснення аудиту, адже вигоди перевищують витрати.

Таким чином, застосування ex post СВА після завершення зовнішнього аудиту дозволяє отримати цілісну картину його фактичної ефективності. На

відміну від попереднього аналізу *ex ante*, який базується переважно на прогнозах та очікуваннях, оцінка на етапі *ex post* ґрунтується на реальних результатах, що дає змогу об'єктивно зіставити вигоди і витрати, фактично понесені підприємством.

Розрахунки, здійснені в межах даного підпункту, підтверджують економічну доцільність аудиту, навіть попри зниження очікуваної ефективності порівняно з попередніми оцінками. Так, чиста приведена вартість (NPV) склала 45,37 тис. грн, а коефіцієнт вигоди до витрат (BCR) становив 1,09. Це означає, що на кожен витрачений гривню припадає понад одну гривню вигоди, що свідчить про позитивний економічний ефект від аудиторської перевірки. Водночас варто звернути увагу на те, що реальні витрати виявилися вищими за прогнозовані через урахування непрямих витрат, які часто залишаються поза увагою під час планування.

Ex post СВА також дозволяє підприємству сформулювати зворотний зв'язок щодо аудиторських процедур: наскільки корисними виявилися рекомендації аудитора, чи були виявлені критичні недоліки в системі внутрішнього контролю, як змінилася поведінка зовнішніх стейкхолдерів у відповідь на покращення фінансової звітності. Особливо важливо це у випадках добровільного замовлення аудиту, коли ефективність такого рішення повинна бути економічно обґрунтована.

Крім того, *ex post* аналіз формує підґрунтя для прийняття стратегічних рішень у майбутньому. Підприємства можуть використовувати результати такого аналізу для вдосконалення внутрішніх процедур, планування подальших аудитів, а також як аргумент у переговорах із потенційними інвесторами чи кредиторами.

Отже, хоча фактичні показники ефективності аудиту не повністю відповідають початковим очікуванням, зовнішній аудит залишається обґрунтованим з економічної точки зору. Проведення *ex post* СВА дає змогу зафіксувати не лише досягнуті результати, а й виявити слабкі місця у процесі аудиту, що підвищує якість управлінських рішень у майбутньому. У

довгостроковій перспективі регулярне використання такого підходу сприяє підвищенню прозорості, надійності облікової інформації та загальній фінансовій стійкості підприємства.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПІДХОДІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ СВА У ЗОВНІШНЬОМУ АУДИТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Обґрунтування доцільності проведення зовнішнього аудиту на основі ex ante СВА

В сучасних умовах ведення бізнесу підприємства постійно стикаються з необхідністю приймати обґрунтовані фінансові рішення, особливо коли йдеться про витрати на зовнішні послуги, зокрема аудит. Замовлення зовнішнього аудиту – це не лише питання дотримання вимог законодавства чи стандартів, а й стратегічне рішення, яке має забезпечити додаткову цінність для компанії. З метою оцінити доцільність та вигоду від аудиту в конкретній ситуації, доречно застосовувати аналіз вигід і витрат.

В другому розділі роботи вже було розглянуто, як СВА може бути використаний для оцінки доцільності проведення зовнішнього аудиту, причому на трьох різних етапах: до початку (*ex ante*), під час виконання (*in media res*) і після завершення (*ex post*). На цьому теоретичному підґрунті базується подальше практичне дослідження.

У цьому розділі увага зосереджена на тому, як саме можна застосувати СВА до, під час та після реального аудиторського процесу. Для цього буде використано приклад конкретного підприємства, щоб покроково показати, як виглядає аналіз на кожному з трьох етапів. Цей підхід дасть змогу не лише краще зрозуміти практичну цінність методу, а й побачити, як результати СВА можуть допомогти підприємству ухвалити більш виважене рішення щодо проведення аудиту.

Щоб наочно показати, як можна використовувати аналіз витрат і вигід у зовнішньому аудиті, далі буде розглянуто приклад компанії, діяльність якої добре ілюструє типові виклики та потреби бізнесу в аудиторській перевірці.

Компанія ТОВ «Мегаполіс Трейд» є підприємством, яке здійснює роздрібну торгівлю широким асортиментом товарів як для побутових, так і для промислових споживачів. Її діяльність охоплює продаж будівельних

матеріалів, господарських товарів, інструментів, електротехніки, сантехнічної продукції, побутової хімії та інших супутніх виробів. Основними каналами збуту є фізичні торговельні майданчики, розташовані у великих містах України, а також онлайн-платформа для замовлень із доставкою.

Ринок роздрібної торгівлі, на якому оперує компанія, характеризується високим рівнем конкуренції, динамічною зміною споживчих вподобань і помітною залежністю від економічної ситуації в країні. Додатковим фактором впливу є сезонність попиту – наприклад, будівельні товари мають пікові продажі у весняно-літній період.

Зовнішнє середовище компанії включає взаємодію з великою кількістю постачальників, фінансовими установами (зокрема банками-кредиторами), а також органами державного регулювання. Через значні обсяги операцій з готівкою та передоплатами в онлайн-продажах, особливу увагу заслуговують питання внутрішнього контролю, прозорості фінансової звітності та дотримання податкового законодавства.

Компанія застосовує комбіновану систему обліку (торговельно-складський модуль, CRM, бухгалтерія), що створює потенційні ризики щодо узгодженості даних та можливих помилок у звітності. Крім того, значна частина активів компанії представлена товарними запасами, оцінка яких може бути ускладнена швидкими змінами цін та коливанням попиту.

В 2022–2023 роках компанія вже відповідала вимогам, що дозволяли б її класифікувати як великий суб'єкт господарювання. Згідно з законодавством, великими є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів - понад 20 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - понад 40 мільйонів євро;

– середня кількість працівників - понад 250 осіб.[31].

Оскільки в 2022–2023 роках компанія вже фактично була великим суб'єктом, з 1 кварталу 2024 року вона вже буде класифікуватися як великий суб'єкт господарювання [32]. Відповідно в 2025 році, проведення зовнішнього аудиту стане обов'язковим для ТОВ «Мегаполіс Трейд».

Враховуючи особливості діяльності ТОВ «Мегаполіс Трейд» та вимоги до прозорості звітності для великого бізнесу, доцільно проаналізувати основні вигоди та витрати, які може понести підприємство в результаті проходження зовнішнього аудиту.

Таблиця 3.1 Перелік потенційних вигід і витрат ТОВ «Мегаполіс Трейд»
у разі проходження зовнішнього аудиту

Джерело: розроблено автором

Вигоди	Витрати
Монетарні вигоди	Прямі витрати
Зниження штрафних санкцій завдяки виправленим помилкам у звітності	Гонорар аудиторській фірмі
Можливість отримання вигідніших умов фінансування (збільшення довіри банків)	Додаткові витрати на підготовку та коригування фінансової звітності
Оптимізація податкового навантаження через виявлені резерви або переплати	Оплата додаткових консультацій, послуг з аудиту (наприклад, ІТ- або податковий аудит)
Підвищення ефективності операцій – зниження втрат через виявлені порушення контролю	

Продовження таблиці на наступній сторінці

Продовження таблиці 3.1

Немонетарні вигоди	Непрямі витрати
--------------------	-----------------

Підвищення прозорості фінансової звітності	Витрати часу персоналу на взаємодію з аудиторамі (зустрічі, підготовка документів)
Зростання довіри з боку інвесторів, кредиторів і партнерів	Потенційне зниження продуктивності персоналу фінслужби на час аудиту
Вдосконалення системи внутрішнього контролю	Стрес та напруга в колективі через перевірки, особливо при виявленні проблем
Виявлення слабких місць у діяльності компанії	Витрати на усунення виявлених недоліків (наприклад, аудит внутрішнього контролю, повторне навчання персоналу)
Поліпшення підготовки до майбутніх перевірок і аудитів	
Підвищення корпоративної культури звітності й відповідальності	
Відповідність вимогам законодавства щодо великих суб'єктів господарювання	

Згідно з попередніми оцінками, ТОВ «Мегаполіс Трейд» визначило орієнтовні вигоди та витрати, що можуть виникнути в результаті проведення зовнішнього аудиту.

Витрати:

- Вартість контракту про проведення фінансового аудиту – 4,000,000 грн.
- З огляду на специфіку діяльності ТОВ «Мегаполіс Трейд», а саме роботу з великою кількістю товарів, аудиторська компанія запропонувала здійснити незалежну інвентаризацію на 10 об'єктах для підтвердження достовірності обліку та умов зберігання товарно-матеріальних запасів. Вартість однієї інвентаризації аудиторська фірма оцінила в 40,000 грн., відповідно вартість 10 інвентаризацій становить 400,000 грн
- В компанії працює 3 людини, що відповідають за бухгалтерський облік та складання фінансової звітності. Підприємство оцінило, що у зв'язку з аудитом, вони 40% часу будуть приділяти саме задачам, пов'язаними з зовнішнім аудитом. Заробітна плата 3-х працівників складає 250,000 грн на місяць. Аудит буде тривати 3 місяці, відповідно втрати в продуктивності працівників складуть: $250,000 * 3 * 0.4 = 300,000$ грн.
- Компанія також оцінила, що витрати на коригування фінансової звітності складуть близько 25,000 грн

Вигоди:

- У зв'язку з розширенням бізнесу, компанія планує отримати додаткове фінансування від банку в вигляді довгострокового кредиту терміном на 6 роки на суму в 50 млн грн. Наразі оголошена відсоткова ставка від банку становить 16,5% річних. Однак після тривалого діалогу між менеджментом підприємства та банком сторони досягли згоди, що за умови успішного проходження зовнішнього аудиту та підписання фінансового ковенанту, відсоткова ставка буде зменшена до 14,5% річних, враховуючи довготривалу співпрацю та надійну кредитну репутацію підприємства. Розрахуємо вигоду, що

отримає підприємство через зменшення відсоткової ставки, за умови, що відсотки нараховуються щоквартально.

Для розрахунку фінальної виплаченої суми використаємо формулу ануїтету:

$$A = P * \frac{r}{1 - (1 + r)^{-n}}$$

,де: P – сума кредиту, r – квартальна ставка, n – загальна кількість періодів.

Розрахуємо фінальну суму виплат по старій відсотковій ставці.

$$A = 50,000,000 * \frac{\frac{0.165}{4}}{1 - \left(1 + \frac{0.165}{4}\right)^{-24}}$$

Квартальний платіж для кредиту з річною ставкою в 16.5% буде становити 2,116,679 грн. Загальна сума виплат за 24 квартали буде становити 100,800,302 грн. Відповідно, сума сплачених відсотків буде становити 50,800,302 грн.

Тепер розрахуємо суму ануїтету для кредиту зі ставкою 14.5%

$$A = 50,000,000 * \frac{\frac{0.145}{4}}{1 - \left(1 + \frac{0.145}{4}\right)^{-24}}$$

Квартальний платіж для кредиту з річною ставкою в 14.5% буде становити 1,885,635 грн. Загальна сума виплат за 24 кварталів буде становити 95,255,243 грн. Відповідно, сума сплачених відсотків буде становити 45,255,243 грн.

Загальна вигода від зниження відсоткової ставки буде складати 5,545,059 грн.

– Виходячи з власного досвіду попередніх років, коли ТОВ «Мегаполіс Трейд» неодноразово сплачувало штрафи за помилки у фінансовій звітності, підприємство дійшло висновку, що впровадження зовнішнього аудиту дозволить мінімізувати ці ризики та уникнути санкцій на суму щонайменше 1,500,000 гривень.

Узагальнимо підсумкові показники витрат і вигід, пов'язаних із проведенням зовнішнього аудиту ТОВ «Мегаполіс Трейд»:

Сумарні витрати на проведення аудиту становлять:

- 4 млн грн – гонорар аудиторської фірми;
- 400 тис грн – супутні витрати на інвентаризацію;
- 300 тис грн – втрати продуктивності працівників у зв'язку з аудитом;
- 25 тис грн – витрати на коригування процедур за результатами аудиту.

Загальні витрати становлять 4 725 000 грн.

Разом з тим, очікувані вигоди оцінено у:

- 5 545 059 грн – зменшення витрат на обслуговування боргу завдяки покращенню фінансової репутації компанії (зниження процентної ставки);
- 1 500 000 грн – уникнення штрафів і санкцій за порушення законодавчих норм, виявлених і виправлених завдяки аудити.

Сукупні вигоди становлять 7 045 059 грн.

Для розрахунку показників NPV та BCR дисконтна ставка буде становити 13,5% (середня облікова ставка НБУ за 2024 рік) [33], період становить 1 рік.

Згідно з формулою 2.1, рівняння для розрахунку NPV матиме наступний вигляд:

$$NPV = \frac{7045059 - 4725000}{(1 + 0.135)^1} \approx 2,044,105 \text{ грн}$$

Показник BCR розрахуємо згідно з формулою 2.2:

$$BCR = \frac{\frac{7045059}{(1 + 0.135)^1}}{\frac{4725000}{(1 + 0.135)^1}} = 1.49$$

Розрахований показник чистої теперішньої вартості (NPV) склав 2 044 105 грн, свідчить про суттєвий позитивний економічний ефект від впровадження зовнішнього аудиту на підприємстві. Це означає, що очікувані вигоди не лише покривають понесені витрати, а й формують додаткову вартість для компанії.

Значення коефіцієнта вигід і витрат (BCR), що дорівнює 1,49, підтверджує доцільність аудиту: на кожен вкладений гривню підприємство отримує майже півтори гривні вигоди. Це свідчить про ефективне використання ресурсів у рамках даного проєкту та досягнення позитивного соціально-економічного ефекту.

Отже, для ТОВ «Мегаполіс Трейд» проведення зовнішнього аудиту є економічно доцільним управлінським рішенням, що базується на результатах попереднього оцінювання витрат і вигід за допомогою методу *ex ante* СВА. Загальна сума вигід, пов'язаних зі зниженням процентної ставки на фінансування та уникненням штрафних санкцій, суттєво перевищила суму понесених витрат, серед яких були гонорари аудиторам, супутні витрати на інвентаризацію, тимчасове зниження продуктивності працівників та коригування внутрішніх процедур. Отримані показники – позитивне значення чистої приведеної вигоди та коефіцієнт вигід до витрат більший за одиницю підтверджують економічну ефективність зовнішнього аудиту для підприємства. Це свідчить про те, що аудит не лише виконує контрольну функцію, а й створює додану вартість для компанії, покращуючи її фінансову стійкість, інвестиційну привабливість та відповідність регуляторним вимогам.

3.2. Запровадження *in media res* СВА як інструменту оперативної оцінки ефективності аудиторських процедур

Однією з основних переваг запровадження *in media res* СВА є можливість оперативно оцінити ефективність та обсяги кожної аудиторської процедури і, за необхідності, перенаправити ресурси на більш перспективні або проблемні області. Це дозволяє не чекати завершення всього аудиту, а вже на етапі виконання коригувати план і фокус роботи в реальному часі. Таким чином, підприємство може оптимізувати своє навантаження, отримати більш точну картину поточних ризиків і приймати рішення з мінімальними витратами часу та зусиль.

У випадку ТОВ «Мегаполіс Трейд» на етапі початкового збору даних і вивчення основних фінансових та операційних процесів аудитори помітили, що багато стандартних процедур, таких як перевірка відповідності договорів постачання типовим шаблонам, не дають значної інформації для оцінки ефективності або виявлення порушень. Проте під час вивчення обліку витрат на логістику, особливо пов'язаних з транспортуванням товарів між складами і філіями компанії, виявилися істотні невідповідності між запланованими і фактичними витратами.

Зокрема, з'ясувалося, що компанія не ефективно управляє своїм автопарком та процесами обробки замовлень, що призводить до додаткових витрат на перевезення. Також, у деяких випадках транспортування відбувалося з наявністю надмірних перевезень або неефективного використання ресурсів. Наприклад, автівки, що здійснюють доставки на певні об'єкти, часто поверталися без вантажу або з неповними поставками.

Цей факт став важливою підставою для перерозподілу ресурсів аудиторської групи. Замість того, щоб продовжувати дослідження стандартних аудиторських процедур, що не приносили суттєвих результатів, аудитори переорієнтували свою увагу на аналіз транспортних витрат, уклавши прогноз щодо можливих економічних вигід від оптимізації логістичних процесів. Це

дозволило не тільки зекономити час аудиторів, але й надати керівництву компанії реальні рекомендації, що можуть привести до значної економії.

У результаті цієї корекції плану аудиту ТОВ «Мегаполіс Трейд» змогло визначити основні неефективності в управлінні логістикою, що в підсумку призвело до 15% зниження витрат на транспортування протягом наступних шести місяців. Завдяки своєчасному аналізу і адаптації аудиторських процедур, компанія не лише зберегла ресурси, але й підвищила загальну ефективність бізнес-процесів.

Другим важливим аспектом у застосуванні *in media res* СВА є виявлення пріоритетних для поглибленої перевірки напрямків, які можуть не бути очевидними на перший погляд, але мають критичне значення для фінансового стану компанії. Така оцінка дозволяє зосередити увагу на найбільш вразливих і високоризикових аспектах бізнесу, які можуть мати великий вплив на фінансові результати. Завдяки цьому аудитори можуть оперативно виявити й усунути потенційні проблеми до того, як вони переростуть у більш серйозні порушення.

У випадку з ТОВ «Мегаполіс Трейд», в рамках поточного аудиту особлива увага була звернена на облік товарів на складах і їхню відповідність документам на постачання. Спочатку аудитори не планували робити поглиблену перевірку в цій сфері, оскільки компанія зазвичай здійснює регулярний моніторинг запасів та проводить інвентаризацію раз на півроку. Однак за допомогою *in media res* СВА аудитори помітили певні відхилення на етапі початкової перевірки, що дозволило визначити необхідність поглибленої перевірки саме в цій сфері.

Аналіз показав, що на складах компанії є певні запаси товарів, які не були зафіксовані в системі обліку, або ж перебували в непідтверджених статусах. Наприклад, з'ясувалося, що деякі позиції, що мали бути списані як брак або непридатні до продажу, залишалися в обліку, що вводило в оману щодо реальної кількості товарів. Це могло призвести до прийняття неправильних управлінських рішень щодо закупівель та планування продажів.

В результаті, завдяки оперативному виявленню цієї проблеми за допомогою *in media res* СВА, аудитори змогли вчасно направити ресурси на більш глибоке дослідження цієї сфери. Поглиблений аналіз показав, що частина товарів на складах не відповідала стандартам зберігання і, ймовірно, була пошкоджена в процесі транспортування. Це дозволило ТОВ «Мегаполіс Трейд» не тільки уникнути серйозних фінансових втрат через неправильне списання товарів, а й удосконалити внутрішні процеси зберігання та управління запасами, що позитивно позначилося на ефективності бізнесу.

Останнім етапом впровадження *in media res* СВА в аудиторські процедури є забезпечення можливості оперативного реагування на виявлені проблеми та коригування аудиторських процедур у реальному часі. Важливість цього етапу полягає в тому, що він дозволяє максимально ефективно використовувати ресурси та час, одразу реагуючи на будь-які непередбачувані ситуації, що можуть виникнути під час аудиту.

Продовжуючи на прикладі ТОВ «Мегаполіс Трейд», аудитори виявили певні неузгодженості в обліку товарів, про які йшлося раніше. Замість того, щоб чекати завершення всього аудиту для внесення коригувань, було прийнято рішення оперативно змінити напрямок дослідження та зосередитись на більш детальному аналізі системи обліку запасів, а також на збереженні товарів на складі.

Завдяки цьому підходу, аудитори змогли не лише усунути помилки в обліку, а й розробити рекомендації щодо вдосконалення внутрішніх процесів підприємства, що дозволяють у подальшому уникати подібних проблем. В рамках початкових рекомендацій, було запропоновано модернізувати програмне забезпечення для ведення обліку товарів та інтегрувати систему автоматичного відслідковування рівня запасів, що дозволяє в реальному часі отримувати точну інформацію про наявність товарів на складі. Це не тільки підвищить точність обліку, але й дозволить оперативно реагувати на зміни в попиті та запропонувати більш ефективну стратегію управління запасами. Це також дозволило покращити

комунікацію між аудиторами та підприємством, оскільки керівництво ТОВ «Мегаполіс Трейд» одразу отримало конкретні рекомендації щодо вдосконалення внутрішніх процесів і було впевнене в точності висновків аудиторів.

3.3. Використання результатів ex post СВА для стратегічного планування розвитку підприємства після зовнішнього аудиту

Після завершення зовнішнього аудиту ТОВ «Мегаполіс Трейд» провели детальну оцінку реальних вигід і витрат, які супроводжували перевірку. Це ключовий крок для переходу до повноцінного ex post аналізу вигід і витрат, адже саме на цьому етапі з'являється можливість працювати не з прогнозними, а з фактичними даними.

До фактичних витрат, що залишилися незмінними віднесли:

- 4 млн грн – гонорар аудиторської фірми;
- 400 тис грн – супутні витрати на інвентаризацію;

Проте, після завершення аудиту деякі пункти витрат відрізнялися від тих, які були спрогнозовані на початку. Перша така витрата – це втрата продуктивності працівників у зв'язку з аудитом. Попередньо прогнозувалося, що середня залученість працівників відділу фінансового звітування складе 40%. Однак, у зв'язку з тим, що цей аудит для компанії був першим і працівники стикалися з деякими задачами вперше, середній рівень залученості склав 80%, що збільшує непрямі витрати на аудит, пов'язаних з залученням персоналу вдвічі до суми 600,000 грн.

Другий пункт витрат, що відрізняється від прогнозованого значення є витрати на коригування процедур за результатами аудиту. Так само, у зв'язку з тим, що процес аудиту був новим для персоналу, працівники мали певні труднощі з коригуванням звітності. Фактичні витрати на коригування звітності за підрахунками підприємства склали 100,000 грн.

Третій пункт витрат не був передбачений підприємством. Це витрати, що виникли в наслідок покращення системи обробки замовлень. Аудитори виявили, що система підприємства працювала недостатньо ефективно. Після отримання цієї інформації, працівники відділу фінансового звітування, що співпрацювали з аудиторами безпосередньо, донесли цю інформацію керівництву, яке, в свою чергу, прокомунікували дану проблему з внутрішніми ІТ-спеціалістами. Для

повноцінного усунення недоліку системи знадобився час, однак вже за 2 місяці після виявлення даної проблеми, вона була усунута. Витрачений час ІТ-спеціалістів на оновлення внутрішньої системи оцінили в 300,000 грн

Однак, окрім незапланованих витрат, компанія отримала також і певні вигоди від проведення аудиту, як і очікувані так і ні.

До очікуваних вигід підприємство віднесло:

- Зменшення витрат на обслуговування боргу за кредитом завдяки покращенню фінансової репутації компанії склали 5 545 059 грн.
- Сума уникнення штрафів і санкцій за порушення законодавчих норм, виявлених і виправлених завдяки аудиту залишилася на рівні – 1,500,000 грн.

До неочікуваних, але вагомих вигід, які підприємство зафіксувало за результатами зовнішнього аудиту, належить суттєве покращення ефективності системи обробки замовлень. У ході перевірки аудитори виявили низку недоліків у внутрішніх процесах, що призводили до затримок у логістиці та помилок при формуванні замовлень. Реагуючи на ці зауваження, керівництво ТОВ «Мегаполіс Трейд» оперативно впровадило низку змін у програмному забезпеченні та перерозподілило функціональні обов'язки між підрозділами. За внутрішніми прогнозами компанії, ці заходи дозволять зекономити близько 2,000,000 гривень уже в поточному фінансовому році завдяки прискоренню обробки замовлень, зменшенню кількості помилок і скороченню витрат на їхнє виправлення.

Оскільки прогнозовані значення витрат і вигід зазнали змін, необхідно розрахувати нові значення NPV та BCR.

Загальна сума вигід – 9,045,059 грн

Загальна сума витрат – 5,400,000 грн

$$NPV = \frac{9045059 - 5400000}{(1 + 0.135)^1} \approx 3,211,506 \text{ грн}$$

$$BCR = \frac{\frac{9045059}{(1 + 0.135)^1}}{\frac{5400000}{(1 + 0.135)^1}} = 1.68$$

Фінансові показники підтверджують ефективність аудиту: чистий приведений дохід (NPV) становить 3,21 млн грн, а коефіцієнт вигід до витрат (BCR) – 1,68. Це означає, що кожна витрачена гривня принесла 1,68 грн вигоди.

Отже, аудит виявився вигідним для ТОВ «Мегаполіс Трейд» як у фінансовому, так і в операційному плані. Підприємство отримало не лише очікувані результати, а й додаткові переваги, які допоможуть у майбутньому покращити бізнес-процеси та планувати розвиток більш ефективно.

На основі фінальної моделі вигід і витрат, сформованої за підсумками зовнішнього аудиту, ТОВ «Мегаполіс Трейд» отримує можливість не просто оцінити ефективність минулих дій, а й визначити стратегічні кроки на майбутнє. Ex post СВА дає змогу побачити, які саме процеси дали найбільший економічний ефект, а де навпаки – спрацювали неефективно або виявилися непередбачувано витратними.

Зокрема, керівництво компанії підмітило наступне:

- Найвагомішу вигоду принесло зниження вартості обслуговування кредиту (понад 5,5 млн грн), що свідчить про те, що інвестиції у покращення фінансової прозорості та підвищення довіри з боку банків – стратегічно вигідний напрям. Це може стати підґрунтям для розробки довгострокової політики управління кредитним портфелем та капітально-фінансового планування.

- Іншою важливою вигодою стала оптимізація внутрішніх процесів, зокрема системи обробки замовлень, яка зменшила помилки та затримки в логістиці. Це доводить доцільність вкладень у автоматизацію й цифрову трансформацію бізнесу, зокрема ERP-систем, CRM і внутрішні логістичні модулі.

- Також виявлена проблема з непрогнозованими витратами через низький рівень підготовки персоналу до аудиту. Це вказує на потребу інвестувати

у навчання та підвищення кваліфікації працівників фінансової служби, щоби у майбутньому уникнути втрат часу і ресурсів.

Загалом, результати аналізу формують трирівневу основу для стратегічного планування:

1. Фінансовий рівень – зниження вартості капіталу через підвищення прозорості;
2. Операційний рівень – покращення управління замовленнями та внутрішніми процесами;
3. Організаційний рівень – розвиток людського капіталу та готовності до зовнішніх перевірок.

Ex post аналіз вигід і витрат дозволив ТОВ «Мегаполіс Трейд» побачити реальну фінансову картину результатів зовнішнього аудиту. На цьому етапі підприємство вже не покладається на припущення чи прогнози, а працює з точними цифрами, які показують – аудит себе виправдав. Позитивне значення NPV у понад 3 млн грн і BCR, що перевищує 1,6, однозначно свідчать про економічну доцільність проведеної перевірки.

Водночас, значення цього етапу не обмежується лише підрахунком вигід і витрат. Після аудиту підприємство виявило нові резерви для вдосконалення внутрішніх процесів – зокрема, оновлення системи обробки замовлень. Виправлення недоліків, які виявили аудитори, дало можливість не просто усунути проблему, а й підвищити загальну ефективність операційної діяльності. Це, у свою чергу, сформувало передумови для подальших змін – як у системі управління, так і в стратегічному баченні розвитку компанії.

Загалом, результати ex post СВА стали практичним орієнтиром для ухвалення рішень, які виходять за межі самого аудиту. Вони дали підприємству конкретні аргументи для зміцнення фінансової дисципліни, удосконалення бізнес-процесів і чіткішого планування майбутніх дій.

ВИСНОВОК

У межах проведеного дослідження було розкрито сутність, етапність та практичні можливості використання аналізу витрат і вигід (СВА) у зовнішньому аудиті як інструменту аналітичного забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Теоретичне узагальнення дозволило встановити, що метод СВА, традиційно застосовуваний у сфері державного управління та інфраструктурних проєктів, є цілком адаптованим до потреб корпоративного сектору, зокрема в контексті оцінювання ефективності зовнішнього аудиту.

У першому розділі роботи було проаналізовано історичний розвиток методології СВА, уточнено її зміст у прикладному значенні для бізнес-середовища та зовнішнього аудиту. Окрему увагу приділено теоретико-методологічним засадам аудиторської діяльності, а також виявлено можливості інтеграції СВА у систему аналітичного забезпечення зовнішнього аудиту, що створює підґрунтя для впровадження більш гнучкого й економічно обґрунтованого підходу до контролю за якістю звітності та ефективністю аудиторських процедур.

У другому розділі здійснено системну апробацію застосування методу СВА на трьох етапах аудиту: до його початку (*ex ante*), у процесі реалізації (*in media res*) та після завершення (*ex post*). На прикладі підприємства, що оперує на ринку роздрібної торгівлі товарами для промислових і побутових споживачів, проілюстровано, як підприємство може оцінити економічну доцільність аудиту до його проведення, здійснювати моніторинг вигід у процесі, а також аналізувати результати після завершення аудиторських заходів для прийняття стратегічних рішень.

Третій розділ містить конкретні підходи до впровадження СВА у практику аудиту підприємства, включаючи розрахунок ключових індикаторів ефективності, таких як чиста приведена вартість (NPV) та коефіцієнт вигід до витрат (BCR). Результати моделювання показали, що використання СВА підвищує прозорість і обґрунтованість рішень щодо аудиту, дозволяє адаптувати

аудиторські стратегії під конкретні бізнес-умови та забезпечує стратегічну перевагу шляхом раціонального управління ресурсами.

Водночас, у процесі оцінювання доцільності або ефективності аудиту покладатися виключно на кількісні показники, такі як NPV та BCR, не завжди коректно. Ці індикатори не враховують нематеріальних вигід, які супроводжують проходження зовнішнього аудиту: зростання довіри з боку інвесторів, підвищення репутаційного капіталу, вдосконалення внутрішнього контролю, підвищення корпоративної культури звітності й відповідальності тощо. Тому повноцінне використання методу СВА в аудиті потребує поєднання як фінансових, так і нефінансових критеріїв ефективності.

Узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що застосування методу СВА в системі зовнішнього аудиту:

- сприяє економічному обґрунтуванню доцільності проведення аудиту;
- забезпечує постійний контроль за ефективністю аудиторських процедур;
- дозволяє оцінити стратегічну результативність аудиту з погляду довгострокових вигід для підприємства;
- формує аналітичну основу для прийняття рішень в умовах обмеженості ресурсів і підвищених вимог до фінансової звітності;
- сприяє урахуванню як матеріальних, так і нематеріальних вигід від проведення аудиту.

Інтеграція методу аналізу витрат і вигід (СВА) у процес зовнішнього аудиту відкриває нові можливості для підвищення ефективності управлінських рішень на підприємствах. У сучасних умовах господарювання, коли бізнес-середовище характеризується високою конкуренцією, динамікою змін та підвищеними вимогами до прозорості фінансової звітності, аудит поступово перестає бути лише інструментом верифікації даних і перетворюється на стратегічний засіб управління ризиками та довірою. Застосування СВА у цьому

контексті дозволяє не лише кількісно оцінити витрати та очікувані вигоди від проведення аудиту, а й підвищити рівень обґрунтованості таких рішень на всіх етапах – від етапу планування до аналізу після проведення аудиту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ijiri Y, 1975. *Theory of Accounting Measurement. Studies in Accounting Research*. <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:001210050>
2. McIntosh E, Donaldson C, Ryan M, 1999. *Recent Advances in the Methods of CBA in Healthcare. Pharmacoeconomics*, 15(4), 357-367. <https://doi.org/10.2165/00019053-199915040-00003>
3. Johnson E, Haubl G, Keinan A, 2007. *Aspect of endowment: a query theory of value construction. Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 33, 461–474. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.33.3.461>
4. Richard J. Hammond, *Convention and Limitation in Benefit-Cost Analysis* сторінки 195-222. Режим доступу: <https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3716&context=nri>
5. Knetsch, Jack & Thaler, Richard. (1991). *The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias. Journal of Economic Perspectives*. 5. 193-206. 10.1257/jep.5.1.193. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/4730791_The_Endowment_Effect_Loss_Aversion_and_Status_Quo_Bias
6. Jiang, W., Marggraf, R. *The origin of cost–benefit analysis: a comparative view of France and the United States. Cost Eff Resour Alloc* **19**, 74 (2021). <https://doi.org/10.1186/s12962-021-00330-3>
7. *Аналіз вигід і витрат: концепції і практика* / Е. Б. Боардмен, Д. Х. Грінберг, Е. Р. Вайнинг, Д. Л. Веймер ; пер. з англ. – Київ : АртЕк, 2003.
8. *The Economics of Welfare* (4th ed.) (London: Macmillan, 1932). Режим доступу: <https://oll.libertyfund.org/titles/pigou-the-economics-of-welfare>
9. Сайт центру громадського здоров'я МОЗ України. *Колективний імунітет*. Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/kolektivniy-imunitet-schit-vid-khvorob-yakiy-mi-maemo-trimati-razom>

10. John O. Ledyard (2008). Market Failure, *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Режим доступу: https://sci-hub.ru/10.1057/978-1-349-95121-5_1052-2
11. Invisible hand // Encyclopaedia Britannica. Режим доступу: <https://www.britannica.com/money/invisible-hand> (дата звернення: 28.04.2025)
12. European Commission. *On the use of Cost-Benefit Evaluation in ex-ante Impact Assessment* [Електронний ресурс] / European Commission, Joint Research Centre. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. – 28 с. – Режим доступу: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC107900/jrc107900_cba-mce-comparison.pdf
13. Сміт А. *Дослідження про природу і причини багатства народів*. – К.: Основи, 2001. – Т. 1. Режим доступу: https://www.e-reading.life/bookreader.php/1080737/Smit_-_Bagatstvo_narodiv_Doslidzhennya_pro_prirodu_ta_prichini_dobrobutu_naciii.html?utm_source=chatgpt.com
14. Van Wee, B., & Roeser, S. (2013). *Ethical dimensions of cost–benefit analysis for transport and mobility*. *European Journal of Transport and Infrastructure Research*, 13(3), 249–264. Режим доступу: <https://journals.open.tudelft.nl/ejtir/article/view/3013>
15. Bouyer, J., Lefrancois, T., Cuisance, D., De la Rocque, S., & Thiermann, A. (2014). *Animal and human health impacts of tsetse control: a cost–benefit analysis*. *PLoS Neglected Tropical Diseases*, 8(11), e3166. Режим доступу: <https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0003166>
16. Fraunhofer ISE. (2020). *Photovoltaics Report*. Freiburg: Fraunhofer Institute for Solar Energy Systems ISE. Режим доступу: <https://www.ise.fraunhofer.de>

17. Agora Energiewende. (2019). *The Energy Transition in the Power Sector: State of Affairs in 2018*. Berlin: Agora Energiewende. Режим доступу: <https://www.agora-energiewende.de>

18. National Audit Office. Післяігровий звіт: Олімпійські та Паралімпійські ігри в Лондоні 2012 року [Електронний ресурс] // National Audit Office UK. – 2013. – Режим доступу: <https://www.nao.org.uk/reports/the-london-2012-olympic-games-and-paralympic-games-post-games-review/>

19. National Audit Office. The London 2012 Olympic Games and Paralympic Games: post-games review [Електронний ресурс] // National Audit Office UK. – 2013. – Режим доступу: <https://www.nao.org.uk/corporate-information/nao-annual-report-accounts-2013-14/>

20. U.S. Environmental Protection Agency (EPA). Retrospective Cost Analysis of Clean Air Act Regulations [Електронний ресурс] // U.S. EPA. – 2014. – Режим доступу: <https://www.epa.gov/clean-air-act-overview>

21. "History of Benefit–Cost Analysis" (PDF). Proceedings of the 2006 Cost Benefit Conference.
<https://web.archive.org/web/20060616003822/http://chicagoasa.org/downloads/CostBenefitConference2006/benefit%20cost%20history.pdf>

22. Boardman, A. E., Greenberg, D. H., Vining, A. R., & Weimer, D. L. (2018). *Cost–Benefit Analysis: Concepts and Practice* (5th ed.). Cambridge University Press.

23. Sean Ingham. Pareto optimality // *Encyclopaedia Britannica*. Режим доступу: <https://www.britannica.com/money/Pareto-optimality> (дата звернення: 22.04.2025).

24. Kaldor N. Welfare Propositions in Economics and Interpersonal Comparisons of Utility [Електронний ресурс] / N. Kaldor // *The Economic Journal*. – 1939. – Vol. 49, No. 195. – P. 549–552. – Режим доступу: <https://studylib.net/doc/7782072/-41--see-footnote-37>

25. Wilcoxon, P. (n.d.). *Compensating and Equivalent Variation*. Режим доступу: <https://wilcoxon.maxwell.insightworks.com/pages/307.html>
26. Diagram of Equivalent Variation [Електронний ресурс] // ResearchGate. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/figure/Diagram-of-Equivalent-Variation_fig1_242672460.
27. Закон України "Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність" від 21.12.2017 № 2258-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>
28. Усач Б. Ф. Аудит : підручник / Б. Ф. Усач. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 472 с. Режим доступу: <https://studentbooks.com.ua/content/view/6/54/1/28/>
29. Net Present Value (NPV) [Електронний ресурс] // Toolshero. – Режим доступу: <https://www.toolshero.com/financial-management/net-present-value-npv/> (дата звернення: 20.04.2025).
30. Національний банк України. Архів рішень Комітету з монетарної політики [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish> (дата звернення: 20.04.2025).
31. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
32. Кузьма, О. План податкового контролю: хто і чому в нього потрапляє? [Електронний ресурс] / О. Кузьма // Бухгалтер 911. – 2021. – № 9 (лютий). – Режим доступу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2021/february/issue-9/article-113169.html> ,вільний. (дата звернення: 01.05.2025)
33. Національний банк України. Архів рішень з монетарної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>

Короткий звіт за результатами перевірки кваліфікаційної роботи антиплагіатною інтернет-системою Strikeplagiarism:

Звіт подібності

метадані

Назва організації
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman KNEU

Заголовок
Митько Е.О._Методи СВА в аналітичному забезпеченні зовнішнього аудиту

Автор Науковий керівник / Експерт
Митько Е.О.Верба Д.В.

підрозділ
кафедра економічної теорії

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		5
Інтервали		0
Мікропробіли		0
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		26